

Rozszerzona koncepcja
użytkowania pałacu
Sztynort

STEINORT / SZTYNORT

Miejsce historyczne
i Forum Dialogu Europejskiego

Redakcja: Dieter Bingen i Robert Traba

ROZSZERZONA KONSEPCJA UŻYTKOWANIA PAŁACU SZTYNORT STEINORT / SZTYNORT. MIEJSCE HISTORYCZNE I FORUM DIALOGU EUROPEJSKIEGO

Redakcja:

Prof. dr Dieter Bingen, Deutsch-Polnische Stiftung Kulturpflege und Denkmalschutz (DPS), oraz
prof. dr hab. Robert Traba, Instytut Studiów Politycznych, Polska Akademia Nauk

Istotą odrodzenia tego niezwykłego miejsca są polsko-niemieckie powiązania w regionie położonym w centrum Europy tak w kontekście historycznym, jak i współcześnie. Poszanowanie dla jego unikalnego dziedzictwa stanowi punkt wyjścia do podjęcia działań na rzecz dialogu polsko-niemieckiego, w szczególności w wymiarze mikrospołecznym, lokalnym. Wieś Sztynort (dawniej Steinort) to miejscowość położona w bezpośrednim sąsiedztwie granicy z Litwą oraz zewnętrznej wschodniej granicy UE z Rosją (Obwód Królewiecki) i Białorusią. Wskutek agresji Rosji na Ukrainę nieoczekiwanie znalazła się w centrum wydarzeń o wyjątkowym znaczeniu dla Europy i świata, ogniskując je jak w soczewce. W ten sposób Sztynort stać się może laboratorium koncepcji społecznych, w którym powstawać będą praktyczne rozwiązania dla przyszłości.

W trzeciej dekadzie XXI wieku, w obliczu fundamentalnych zmian w Europie, leżący w Polsce Sztynort, staje się – podobnie jak planowane w Berlinie miejsce pamięci i spotkań, poświęcone polskim ofiarom II wojny światowej – flagowym projektem na rzecz polsko-niemieckiego porozumienia i współpracy, który buduje świadomość historycznego dziedzictwa i odpowiedzialność za godną przyszłość kolejnych pokoleń.

Redaktorzy stawiają sobie za cel równe traktowanie wszystkich płci. Pojawiające się w tekście nawiązania do osób odnoszą się do wszystkich płci bez ograniczeń i nie stanowią oceny.

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
Uwagi o metodyce pracy	6
Streszczenie	
Rozszerzona koncepcja użytkowania	
I Galeria Lehndorffów – pałac z widokiem na wielką historię (w budynku głównym)	8
Temat 1: 500 lat historii ziem i ludzi nad jeziorem Mamry	8
Temat 2: W cieniu katastrof. Miejsce pamięci i oporu	16
Temat 3: Nowa rzeczywistość – różne wspomnienia	20
Temat 4: Od Steinortu do Sztynortu	27
Temat 5: Wspólne dziedzictwo	33
II Academia Masuria - Forum Dialogu Europejskiego (w skrzydle zachodnim)	36
1 Forum Sąsiedztwo i Gościnność	37
2 Forum Natura - Życie w obliczu zmiany	43
3 Forum Nauka i Dialog	45
4 Stn:ort Lab	45
Członkowie polsko-niemieckiej grupy ekspertów	47

Pałac w Sztywnorcie na początku XX w.

WSTĘP

1.

Metaforą obrazującą istotę koncepcji projektu SteinORT /SztywnORT jest ORT (z niem. MIEJSCE). Odwołanie do konkretnego miejsca to punkt wyjścia do rozważań na temat remontu i opisanie przyszłej/przyszłych funkcji pałacu na Mazurach. Jego centralnym punktem jest barokowy główny korpus budynku – w przyszłości mieścić ma miejsce pamięci poświęcone postaci właściciela pałacu i uczestnika zamachu z 20 lipca 1944 r., Heinricha von Lehndorffa, a także wystawę i dokumentację historii pałacu, rodu Lehndorffów oraz mieszkańców miejscowości, w szczególności po 1945 r. Centralna część obiektu posiada szczególną wartość zabytkową, przede wszystkim za sprawą zachowanych na belkach stropowych oryginalnych polichromii. Najpilniejszym wyzwaniem jest przeprowadzenie zabezpieczających prac konserwatorskich i opracowanie koncepcji użytkowej. Z punktu widzenia konserwatorskiego pomieszczenia w barokowej części pałacu są szczególnie cenne. Sztywnort to przykład wspólnego zaangażowania konserwatorów z Polski i Niemiec na rzecz ratowania europejskiego dziedzictwa.

2.

Drugim kluczowym aspektem przy rozpatrywaniu tego MIEJSCA jest **autentyczność założenia**. Pałac w Sztywnorcie jest jedną z najciekawszych rezydencji arystokratycznych okresu wczesnego baroku w tej części Europy. Możliwa do zachowania substancja zabytkowa powinna zostać poddana

Grupa ekspercka podczas spotkania w Sztynorcie, kwiecień 2022 r.

profesjonalnej konserwacji i restauracji zgodnej z najwyższymi standardami. W ujęciu materialnym oznacza to, że tam, gdzie nie ma (już) elementów autentycznych, należy w drodze dyskusji poszukiwać rozwiązań pomiędzy rekonstrukcją a reinterpretacją, z zachowaniem obowiązujących w Polsce zasad ochrony zabytków.

3.

Usytuowanie na polskich Mazurach – i to jest trzeci aspekt – daje szansę na praktyczne odwołanie do idei **sukcesji kulturowej** czyli współdziedziczenia, która wyraża się w szacunku do twórców i właścicieli tego miejsca, rodziny Lehndorffów, w pamięci o Sztynorcie jako **miejscu o znaczeniu historycznym** zarówno w relacjach polsko-niemieckich, jak i w czasie II wojny światowej oraz historii po jej zakończeniu aż do współczesności.

Idea sukcesji kulturowej/ współdziedziczenia umożliwia rozwinięcie definicji UNESCO „wspólnego dziedzictwa europejskiego”, sformułowanej na I Międzynarodowym Kongresie Historyków Sztuki w Berlinie w 1993 r.

Przedstawione trzy podstawowe aspekty związane z rolą i znaczeniem pałacu w Sztynorcie znajdują odzwierciedlenie w opisie nowych funkcji użytkowych.

Uwagi o metodyce pracy

Podczas opracowywania rozszerzonej koncepcji użytkowej „SZTYNORT/STEINORT. MIEJSCE HISTORYCZNE I FORUM DIALOGU EUROPEJSKIEGO” odwoływano się zarówno do pierwszych impulsów z konferencji „Sztynort. Utracone dziedzictwo czy szansa na ocalenie?” (listopad 2008), jak również rozważań nad rozwojem koncepcji użytkowej przedstawionej w 2018 r. przez prof. Wolframa Jägera w ramach grupy roboczej Sztynort (czerwiec 2021) oraz grupy roboczej Sztynort (19 sierpnia 2021). Należy podjąć kroki w celu jak najbardziej harmonijnego zagospodarowanie dawnego majątku Lehndorffów, który – za wyjątkiem pałacu – jest własnością inwestora, firmy Kingcross (cel: komplementarność, wykorzystanie synergii).

Z inicjatywy Konsul Generalnej Niemiec Corneli Pieper opracowanie **całościowej koncepcji merytorycznej** pałacu w Sztynorcie powierzono prof. Dieterowi Bingenowi (DPS) i prof. Robertowi Tracie (ISP PAN), którzy przygotowali ją w oparciu o zalecenia powołanej przez siebie **polsko-niemieckiej grupy ekspertów**. W jej skład weszło 34 wybitnych niemieckich

i polskich historyków, politologów i kulturoznawców, muzealników, konserwatorów zabytków, praktyków, działaczy polskich organizacji pozarządowych z regionu Mazur, polskich i niemieckich aktywistów społeczeństwa obywatelskiego. Ich pracę podzieloną na 6 zespołów, 5-6 osobowych, charakteryzowała wysokiej jakości kompetencja, zaangażowanie i konstruktywna współpraca oparta na zaufaniu i partnerstwie. W efekcie, od grudnia 2021 do lipca 2022 roku grupa ekspertów opracowała kompleksową koncepcję użytkowania odrestaurowanego pałacu.

Indywidualne cechy w metodyce i stylu pracy poszczególnych zespołów zostały przyjęte bez zmian. Dokonano jedynie niezbędnych poprawek redakcyjnych.

Oddzielnego opracowania wymaga kompleksowy plan zarządzania, który odwoływać się będzie do zapisów całościowej koncepcji merytorycznej i powiązanego z nią programu przestrzennego (wykaz pomieszczeń).

Fasada pałacu w Sztynorcie, sierpień 2020 r.

Galeria Lehndorffów Pałac z widokiem na wielką historię

w budynku głównym

Temat 1

500 lat historii ziem i ludzi nad jeziorem Mamry

Historia Sztynortu i rodu Lehndorffów wiąże się z wieloma odniesieniami przestrzennymi, które zostały przedstawione w niniejszym tekście. Rozwój mikrokosmosu pałacu i majątku, przemiany historyczne w regionie oraz historia „wielkiego świata” (państw i narodów) były ze sobą ściśle powiązane i bezpośrednio na siebie oddziaływały. Dzieje tych relacji – przede wszystkim polsko-niemieckich – mogą być przedmiotem badań w kontekście historii miejsca i zostać zaprezentowane w odniesieniu do ról pełnionych przez poszczególne pokolenia Lehndorffów w różnych epokach historycznych. Zaproponowano pięć tematów/narracji przewodnich: Rozdział 1 przedstawia rozwój majątku i pałacu jako część dziejów rodu – z uwzględnieniem roli poszczególnych Lehndorffów, a także wpływów lokalnych, regionalnych i międzynarodowych. Kolejne opowieści (rozdziały od 2 do 5) koncentrują się na strukturach różnorodnych relacji międzypaństwowych, ponadnarodowych, ale także ponadwyznaniowych, w które rodzina była zaangażowana na przestrzeni dziejów, a które od XVII wieku do I wojny światowej ulegały fundamentalnym zmianom.

Rozdział 1

Każdy kamień ma własną historię (majątek, pałac i rodzina – ścisłe związki między nimi)

Historia rodu, której początki sięgają XVI wieku, ma zostać przedstawiona w kontekście historii lokalnej, regionalnej, transnarodowej i globalnej (wojny i zniszczenia, procesy odbudowy i ich ponadnarodowe konteksty). Należy ukazać Sztynort jako centrum życia rodu przez ponad 500 lat („łańcuch przodków i potomków”) i jako miejsce związane z historią wiosek i folwarków na terenie majątku oraz ich mieszkańców. Ważne jest przedstawienie faktu, że w XVII wieku Sztynort był częścią wielkiej barokowej kultury pałacowej.

Zwiedzający powinni dokonywać porównań i dostrzegać różnice (pozycja polityczno-ekonomiczna rodu, tzw. rezydencje królewskie).

Wątki narracyjne:

- Warunki naturalne („knieja”), czasy państwa zakonnego i okres Prus Książęcych (feudalna zwierzchność królów polskich nad księstwem – wspólne dziedzictwo kulturowe), pierwszy pałac (ok. 1554 r.), drugi (przed 1572 r.); wojna szwedzko-polska, najazd Tatarów, wojna siedmioletnia.
- Barokowa budowla z parkiem jako centrum kompleksu pałacowego; wielkie nazwiska (Langhans, Genelli, Stüler) i regionalne rzemiosło; Sztynort jako część „szlaku pałaców”: Gładysze/Schlodien, Kamieniec/Finckenstein, Słobity/Schlobitten, Drogosze/Dönhoffstädt, Friedrichstein i ich wzorami z Włoch, Francji, Saksonii, Polski
- Silne postaci kobiece w Sztynorcie: Maria Eleonore von Dönhoff i Maria Luisa von Wallenrodt
- Dwór Sztynort i folwarki – współistnienie
- Postaci: Gerhard Ahasverus (1637-1688) i Maria Eleonora, z domu Dönhoff (1664-1723), Ernst Ahasverus (1688-1727) i Maria Luiza, z domu Wallenrodt (1696-1775)

Realizacja wizualna:

- Model lub mapa majątku (z czasów przywilejów 1554 r. i późniejszych); przedstawienie pomieszczeń wcześniejszej budowli – w razie potrzeby należy je udokumentować w formie „okien archeologicznych”.
- Model pałacu w 3 fazach budowy: budynek główny ze skrzydłami przyległymi jako zespół dziedzica
- Plany budynków, rysunki, notatki z kontraktów, fragmenty listów, pamiętnik podkomorzego (gabloty)
- Oryginalne wyposażenie barokowego pałacu (np. kredensy w holu, OLM)
- „Żywe portrety opowiadają historie” ... (portrety jako repliki) – można je przygotować dla każdego z tematów)
- Wizualne „osie czasu/chronologia” na ścianach (Jezioro Mamry – Prusy – Europa)

Materiały audio:

- Opisy najazdu tatarskiego, listy hrabiny Lehndorff, siłą wywiezionej do Konstantynopola, „Pieśń tatarska pastora Molitora”.
- Listy z czasów wojny siedmioletniej
- Opisy pałacu i ogrodu z epoki (w połączeniu z ilustracjami)

Ekspozycje dotykowe:

- Gлина, drewno, kamienie polne – miejscowe materiały budowlane pochodzące z „Wielkiej Kniei”
- Stacja medialna do prezentacji szlaku pałaców, cytaty o Sztynorcie i jego mieszkańcach
- Skrzynia posażna (OLM) – z czego składała się wyprawa ślubna hrabiny?

2.

Rozdział 2

Ze Sztynortu w świat: przestrzenie karier arystokratów

Celem jest zrekonstruowanie struktur transkulturowych relacji, w które Lehndorffowie zaangażowani byli w XVII wieku. W oparciu o ścieżki edukacji i kariery Gerharda Ahasvera (1637-1688) oraz innych członków rodu zostaną prześledzone wzajemne powiązania między Prusami Książęcymi a Rzeczpospolitą Obojga Narodów, ale także między mazurską „małą ojczyzną” a „wielkim światem” (Świętym Cesarstwem Rzymskim, Europą Zachodnią). Zwiedzający będą mogli porównać obszary działania i doświadczania Lehndorffów z okresu wczesnonowożytnego z zasadniczo odmiennymi, choć również międzynarodowymi, relacjami w XIX i XX wieku.

Wątki narracji:

- Biografia Gerharda Ahasvera (1637-1688): Wykształcenie w kolegiach jezuickich w Braniewie i Poznaniu; „Grand Tour” (Dania, Niderlandy, Anglia, Francja, Włochy i Hiszpania), w służbie króla polskiego (podpułkownik, szambelan, dowódca „wojsk niemieckich”), elektora brandenburskiego (1671 szambelan, pułkownik elekcyjny, starosta; później nadburgrabia, 1686 hrabia Rzeszy), a także Wilhelma Orańskiego i Danii; związki małżeńskie; 1. Anna Dorothea von Podewils, 2. Luise Wilhelmine Freiin von Schwerin, 3. Maria Eleonore von Dönhoff (nawiązanie do rozdziału I)
- Maria Eleonore von Dönhoff (1664-1723) - Lehndorffowie i Dönhoffowie; Sztynort, Królewiec i Berlin jako ważne punkty odniesienia
- Bogusław (1632-1658): Wykształcenie jezuickie w Reszlu i Ołomuńcu, konwersja na katolicyzm i wstąpienie do zakonu jezuitów, nauczyciel w Opolu, Wartenbergu, Tarnowcu.
- Kwestie wyznaniowe w rodzinie Lehndorffów (relacje z przedstawicielami innych wyznań): biskup Paul Stange von Legendorf (szwagier Fabiana von Lehndorffa).

Prezentacje wizualne:

- Portrety - rodzinne - domy panujące (OLM, także polskie muzea, dużo materiałów).
- Mapy, tradycyjne lub wirtualne (np. kartograficzno-wizualne przedstawienie dalekich tras podróży i miejsc pobytu (miejsca i ludzie) – dla porównania: dobrze udokumentowana Grand Tour polskiego koronnego księcia Władysława Wazy 1624/25
- Dokumenty odziedziczone po nadburgrabiach (StA L, OLM), ilustrujące znaczenie służby wojskowej w życiu rodzin szlacheckich (gabloty)
- Tablice tekstowe (ewentualnie z kodami QR)
- „Stacje multimedialne” na temat: „Wielokulturowość” w XVII wieku.

Prezentacje audio

- Listy z „wyprawy kawalerskiej” (Grand Tour)

Ekspozycje dotykowe:

- Czego młodzi hrabiowie powinni się nauczyć podczas „wyprawy kawalerskiej”? Co było im potrzebne? (pakuję walizkę na wyjazd - stolik multimedialny), jakie były koszty Grand Tour? (Listy od matki)

Rozdział 3**Dwa różne światy: hrabia Lehndorff i biskup Krasicki****3.**

Na przykładzie kontaktów hrabiego Ernsta Ahasvera von Lehndorffa i biskupa Ignacego Krasickiego omówione zostanie znaczenie przyjaźni dwóch arystokratów, która stała pod znakiem nowej kultury komunikacji ponad podziałami politycznymi, językowo-kulturowymi, klasowymi i – co nie mniej ważne – wyznaniowymi. Oba łączyło przede wszystkim zamiłowanie do sztuki, bibliofilstwa, estetyki, teatru, sztuki ogrodowej i uprawy kwiatów, w mniejszym zaś stopniu do społecznych wymiarów Oświecenia. Tematy polityczne (rozbiory Polski!) celowo przemilczano. Niemniej jednak ta („inscenizowana”) przyjaźń to przykład kontaktów transgranicznych, które w XIX wieku przestały być możliwe.

Wątki narracyjne:

- Biografia Ernsta Ahasvera Heinricha (1727-1811): Doświadczenie w polityce cesarstwa i na dworach niemieckich; 1747 szambelan królowej Elżbiety Krystyny von Braunschweig-Wolfenbüttel; „krąg zaprzyjaźnionych sąsiadów” (Lehndorff, Krasicki i bracia Pisańscy) - książę Heinrich, książę Ferdinand.
- Znajomość biskupa Krasickiego z Lehndorffem od 1769 r.; kontakty na dworze pruskim 1772 r.; kontakty osobiste i korespondencyjne z Lehndorffem na przestrzeni ponad 20 lat; rywalizujące lojalności.

Realizacja wizualna:

- Portrety (Portret szambelana autorstwa von Tischbeina, portret M. Haeselera OLM) oraz dokumenty, takie jak umowa małżeńska Lehndorff/Haeseler czy testament (Archiwum w Lipsku) (gabloty).
- Mapy, konwencjonalne lub wirtualne, ilustrujące „wizyty sąsiedzkie”.
- Berlin/Rheinsberg - Sztynort – Lidzbark Warmiński/Smolajny - Warszawa - wizualizacja pałaców i ogrodów: Fryderyka II – Lehndorffa – Krasickiego – króla Stanisława Augusta Poniatowskiego
- Elementy reprezentacyjne: dom, ogród, zbiory, biblioteka
- Notatki i rysunki z zakresu sztuki ogrodowej i uprawy roślin (przykłady

literatury z epoki/ opisy ogrodów, F.A. Lehndorffa)

Prezentacje audio:

- Przedstawienie sieci kontaktów listownych (teksty z pamiętników, listy)
- „Tafelrunde” u I. Kanta (spotkanie Lehndorffa i Kanta latem 1793 r. w Sztynorcie) – ewentualnie z towarzyszeniem muzyki z epoki

Ekspozyty dotykowe:

- Teatr cieni z udziałem obu postaci – fragmenty listów korespondencji; pamiętniki - co myśleli na swój temat; zainteresowania, o czym rozmawiali, czym się wzajemnie obdarowywali?
- Rekonstrukcja sypialni Lehndorffa z przyległym gabinetem i biblioteką (szafa, biurko?, woluminy z dawnej biblioteki, atramenty itp. w OLM).

Cieśle wędrowni w pałacu w Sztynorcie, sierpień 2021 r.

Rozdział 4

Wojny napoleońskie i początek nowej epoki (nowe role szlachty)

4.

W jaki sposób koniec ancien régime'u (doświadczenia wojenne, „porażka” szlachty, reformy) zmienił pozycję szlachty w państwie i społeczeństwie? W jaki sposób powiodło się w Sztynorcie przejście z „mazurskiego zacofania” do tak zwanej nowoczesności? Jakie były widoczne zmiany i wpływ w rodzinę, pałac, majątek, miejscową ludność?

Wątki narracyjne: hrabia Carl Friedrich Ludwig (1770-1854)

- Reakcje na zniesienie poddaństwa dziedzicznego w domenach
- Po Jenie i Auerstedt – początek nowej epoki
- Wschodniopruski Pułk Kawalerii Narodowej Lehdorffa 1813 i walka z wojskami napoleońskimi; kontakt z Theodorem von Schön – muzyka z epoki
- Zajęcie się naukami agrarnymi, wyjazdy edukacyjne do Niemiec (gospodarstwa rolne i hodowlane, fabryki i kopalnie, browary, gorzelnie, założenia ogrodowe)
- Już przed reformami: zmiana charakteru majątku rolnego, hodowla owiec i koni.
- W 1809 r. wstąpienie do Wschodniopruskiego Towarzystwa Fizyczno-Ekonomicznego w Królewcu, które działało na rzecz modernizacji rolnictwa w prowincji.
- Rosnące zainteresowanie sprawami prowincji (Sejmik prowincjonalny, zwłaszcza szkoły, budowa dróg).

Realizacja wizualna:

- Portrety Lehdorffa, von Holstein-Beck, Thaer; miedzioryt „Bitwa pod Heilsbergiem”, Lehdorff jako wojskowy (Chodowiecki, OLM).
- Plan 1807 (StA L): mapa katastralna z 1862 r.
- „Königsberger Bürgerbrief” Lehdorffa (GStA PK) – statystyki na temat ilości pracowników pałacowych, redukcja po wojnie (F.A. Lehdorff)
- model majątku ziemskiego, dawne zabudowania folwarczne w Sztynorcie („filie” wystawy)
- inwentarz: jakie daniny musieli płacić chłopcy i jaką pańszczyznę odrabiać? co zostawało im na życie?

Prezentacje audio:

- Listy Lehdorff - Theodor v. Schön; listy zarządców dóbr Lehdorffów od czasów wojny wyzwoleniczej - straty prowincji - straty majątku aż do pojedynczych gospodarstw)
- Raporty na temat problemów regulacji i rozdziału w Sztynorcie (reformy Steina-Hardenberga w praktyce)
- Propozycje Lehdorffa dotyczące zmian w systemie szkolnictwa i budowie dróg

Ekspozyty dotykowe:

- Jak w tamtych czasach uprawiano pola? (przejście od systemu trójpolewego)
- Narzędzia rolnicze (muzeum z parkiem etnograficznym Węgorzewo i Olsztynek, muzeum prywatne)

5.

Rozdział 5

Nowoczesność - wyzwanie dla świata arystokracji (przemiany przed i ok. 1900 roku)

Przedstawiony zostanie wpływ wielkich procesów transformacyjnych XIX wieku (industrializacja, kapitalizm agrarny, kontrasty społeczne, upolitycznienie i nacjonalizm w społeczeństwie) w Sztynorcie: przemiany pod znakiem kapitalizmu agrarnego, zmieniający się model życia/otoczenie Lehndorffów (rozwój kolei, transport wodny), sprzeczności pojawiające się w obrębie rodu i społeczeństwa. Na ile idylliczne było życie w majątku? Polityczne (nowe) orientacje: związki z dworem pruskim (konserwatywna modernizacja); „mosty komunikacyjne” między arystokratycznym konserwatyzmem a ruchem antyrepublikańskim po I wojnie światowej (?)

Wątki narracyjne:

- Carl Meinhard (1816-1883), w służbie dyplomatycznej od 1850 r.; od 1854 r. pan dziedziczny Sztynortu:
- procesy transformacji społecznej – zwrot ku średniowieczu (faza przebudowy 1858-1880, Julius von Roux, Berlińska Akademia Budownictwa, Karl Friedrich Schinkel.
- Kwestie narodowościowe i językowe nabierają nowego znaczenia

STN:ORT Festival, koncert muzyki klasycznej w wejściu głównym pałacu

(„pogranicze”) - konfrontacja z własną historią rodzinną, kontakt z Georgiem Adalbertem v. Mülverstedtem (archiwistą z Królewca), Karlem-Eduardem Schmidtem (wydawcą pamiątek), Wojciechem Kętrzyńskim (por. muzeum w Kętrzynie)

- Pozycja na dworze królewskim/cesarskim (konflikt konstytucyjny; książę koronny w Sztynorcie; kontakty z Wilhelmem I, wizyty w Gastein) - działalność polityczna ponownie w Berlinie, nie w Prusach.
- Cezura roku klęski 1868
- Parlamentarzysta: Pruska Izba Posłów i Pruska Izba Panów, konstytuujący się Reichstag Związku Północnoniemieckiego, Reichstag - Partia Konserwatywna
- Przewodniczący Rady Dyrektorów Wschodniopruskiej Kolei Południowej („krwioobiegi prowincji”)
- 1870 ustanowienie ordynacji rodowej w celu zabezpieczenia niepodzielności majątku rodzinnego.
- Anna, z domu v. Hahn (1830-1894), pobożna, konserwatywna, wierna monarchii:
- Działalność charytatywna kobiet wywodzących z rodziny arystokratycznych – Berlińska Misja Miejska, sierociniec w Rosengarten etc.
- Nowe znaczenie religii (w szczególności osłabianie wpływów katolicyzmu z Polski) – związki z nadwornym kaznodzieją Stoeckerem jako przykład ukrytego antysemityzmu XIX wieku (także wśród arystokratów).
- Karol (1860-1936):
- Między „grand seigneur” a buntownikiem („pod prąd”).
- Nakłady na utrzymanie Sztynortu (niedoszacowane), na które nałożył się kryzys finansowy

Realizacja wizualna:

- Ilustracje (zdjęcia!); pałac po przebudowie (zdjęcia, obrazy, Slg. Salewski w GStA).
- Ogród jako miejsce rekreacji i zabawy (nowoczesne: gra w krokieta, strzelanie do celu, kręgielnia)
- Sztynort - przystań dla parostatków, ruch wycieczkowy na wyspę Upały, karczma w leśniczówce
- Połączenia Sztynort – Kętrzyn/Rastenburg – krótsze drogi podczas podróżowania do „świata”.

Elementy audio:

- Listy „króla kolei” Strousberga, Bismarcka i Wilhelma I.
- Instrukcje Anny dla służby pałacowej

Ekspozaty dotykowe:

- Dom otwarty dla gości („nakryty stół” z zastawą z OLM; zestaw menu z okazji zaślubin córki barona v. Schroettera; muzyka z epoki)
- Zbiór przepisów kulinarnych - Kto i jak przybył do Sztynortu? (Opis z „Carol”).

dr Uwe Heckert
dr Gaby Huch
dr Jacek Kordel
dr Joachim Mähnert
prof. dr Michael G. Müller
prof. dr Tomasz Torbus

Lato w Sztynorcie

Temat 2

W cieniu katastrof. Miejsce pamięci i oporu

Założenia

Niniejsza część wystawy ukazuje Sztynort (do 1945 r. Steinort) jako miejsce ważnych wydarzeń historycznych, a także **miejsce pamięci o II wojnie światowej – jej genezie, tragicznym przebiegu i skutkach.**

Sztynort nie jest pomnikiem, w którym celebrowane są uroczystości. Jest natomiast materialnym świadectwem/świadkiem wydarzeń, które odcisnęły piętno na losach wielu milionów ludzi. Przez kilka stuleci Sztynort był posiadłością von Lehndorffów, rodu z którego wywodził się Heinrich, uczestnik zamachu na Adolfa Hitlera z 20 lipca 1944 r.

W czasie wojny, w czerwcu 1941 r. zachodnie skrzydło pałacu zajął na swoją kwaterę Joachim von Ribbentrop, minister spraw zagranicznych Trzeciej Rzeszy. Sztynort można i należy postrzegać z tego względu szerzej, jako miejsce naznaczone grozą wojny. W Prusach Wschodnich w pobliżu Sztynortu mieściło się kilka militarnych ośrodków dowodzenia, z których dowódcy Wehrmachtu kierowali działaniami wojennymi: kwatera główna führera „Wilczy Szaniec” („Wolfsschanze”) koło Gierłży, Mamerki (Mauerwald),

Pozezdrze (1938–1945: Großgarten; po 1945: Possessern), Gołdap (Goldap), twierdza Boyen. Wszędzie tam decydowano o losach milionów ludzi. To tam właśnie rodziły się plany agresji i masowych zbrodni: napaści na ZSRR, Zagłady Żydów czy wymordowania ludności Warszawy podczas powstania warszawskiego 1944 r. W Sztynorcie i okolicach pracowali jeńcy i robotnicy przymusowi przywożeni tu z różnych części Europy.

Jednym z najbardziej dramatycznych epizodów wojny był wreszcie nieudany zamach na Hitlera, który grupa niemieckich oficerów przeprowadziła w jego kwaterze „Wolfsschanze” w Gierłozę 20 lipca 1944 r. To również część historii związanej ze Sztynortem.

W Sztynorcie i jego okolicach „wielka historia” przeplatała się z lokalną, pozornie idylliczną historią wschodniopruskiej prowincji.

Wystawa ma być pretekstem do zrozumienia różnych wymiarów tej szczególnej sytuacji, do zrozumienia człowieka uwikłanego w historię. Rodzina Lehndorffów może posłużyć jako przykład całego wachlarza postaw, decyzji i wyborów, które historię tę współtworzyły. Jej członkowie przeszli drogę od nacjonalistycznego zauroczenia, poprzez udział w ruchu nazistowskim aż do czynnego oporu wobec reżimu Trzeciej Rzeszy. Sztynort i jego wschodniopruskie otoczenie wpisane w lokalne i jednostkowe (rodzinne) konteksty odsłaniają dzięki temu szerszą – uniwersalną perspektywę na wydarzenia II wojny światowej, na prowincję wschodniopruską i na okupowaną Polskę. Celem tej części wystawy jest przybliżenie tej perspektywy gościom odwiedzającym pałac.

Narrację uzupełniać będą odniesienia do przyrody Sztynortu, stanowiącej tło wydarzeń historycznych i postaw jego mieszkańców. Jest to o tyle istotne, że przyroda była bardzo ważnym elementem w życiu Heinricha von Lehndorffa i całej jego rodziny.

Zarys koncepcji

Część wystawy „Pałac z widokiem na wielką historię” obejmuje okres od początku I wojny światowej do momentu ucieczki niemieckiej ludności cywilnej z Prus Wschodnich i wkroczenia tam Armii Czerwonej w ostatniej fazie II wojny światowej.

W pierwszej części dokumentacji chcemy ukazać Sztynort i Lehndorffów na tle wydarzeń pierwszowojennych, które po 1918 r. odegrały kluczową rolę w politycznej mobilizacji mieszkańców Prus Wschodnich. Propagowany wówczas przez władze niemieckie kult marszałka Paula von Hindenburga i zwycięstwa odniesionego przez niego pod Tannenbergiem, a także sukcesu plebiscytowego w 1920 r. w Prusach Wschodnich i Zachodnich prowadziły do radykalizacji postaw nacjonalistycznych i ultrakonserwatywnych.

Częścią tych procesów byli również Lehndorffowie. Jak ewoluowały ich postawy? Jak zareagowali na rozpoczęcie wojny przeciw Polsce w 1939 r.? Odpowiedzi na te pytania udzielić ma druga część wystawy, której głównym protagonistą jest Heinrich von Lehndorff i jego najbliższe otoczenie: młodszy brat Hans oraz Marion Gräfin Dönhoff, później znana niemiecka dziennikarka. Poprzez ich postawy przedstawiona zostanie wojenna rzeczywistość Prus Wschodnich: miejsca lokalizacji ośrodków zarządzających wojną na

wyniszczenie, Zagłada ludności żydowskiej, losy robotników przymusowych oraz jeńców wojennych (na przykładzie Stalagu IB w Olsztynku/Hohenstein), a także prześladowania przedstawicieli polskiej mniejszości narodowej.

Dopiero na tak zarysowanym tle historycznym ukazana zostanie postać Heinricha von Lehndorffa i jego droga od początkowej fascynacji nazizmem do udziału w ruchu oporu przeciwko Hitlerowi. Pozwoli ona zaprezentować skomplikowane motywacje, plany i cele spiskowców oraz skutki zamachu, zarówno w wymiarze globalnym (np. w odniesieniu do powstania warszawskiego), jak i w skali jednej rodziny, Lehndorffów.

Narrację zamykają dramatyczne wydarzenia ze stycznia 1945 r.: ucieczka mieszkańców Prus Wschodnich przed nacierającą Armią Czerwoną, opuszczenie pałacu w Sztynorcie przez jego właścicieli, a także zbrodnia w Zawadach Małych (Königswiese), gdzie w nocy z 21 na 22 stycznia 1945 r. Niemcy rozstrzelali 117 Polaków i Rosjan, więźniów niemieckiego obozu koncentracyjnego Soldau (Działdowo).

Poszczególne części wystawy:

- a) W cieniu Tannenbergu i Hindenburga (1914–1939).
- b) II wojna światowa (1939–1945): narracja obejmuje wydarzenia, których widownią był Sztynort i jego okolice (kierowanie wojną przeciwko ZSRR oraz eksterminacja ludności żydowskiej, podjęcie decyzji o wymordowaniu mieszkańców Warszawy i zniszczeniu miasta po wybuchu powstania w sierpniu 1944 r.). W powyższym kontekście historycznym osadzony zostanie zamach 20 lipca, będący punktem zwrotnym w historii rodu Lehndorffów.
- c) Ucieczka ludności niemieckiej z Prus Wschodnich (1945).

Metafory

Pałac stanowi swego rodzaju soczewkę, przez którą spoglądamy na świat rodziny Lehndorffów. Zniekształca ona obraz, ukazując sielską codzienność niemieckiej rodziny arystokratycznej w Prusach Wschodnich. Jest to jednak złudzenie. Rzeczywistość jest w istocie o wiele bardziej skomplikowana, niż wydawałoby się to na pierwszy rzut oka. W Sztynorcie i jego okolicach rozgrywa się Wielka Historia, która odcisnęła swoje piętno na losach mieszkańców pałacu i wielu milionów ludzi. Spod pałacowego blichtru i otaczającej Sztynort wspaniałej przyrody przebiega groza miejsca, w którym rodziły się plany zbrodniczej ekspansji.

Kluczowe/ fundacyjne pojęcia, organizujące opowieść

- a) tradycyjny honor szlachecki versus absolutna nazistowska wierność,
- b) sumienie i godność ludzka versus całkowite podporządkowanie się totalitarnej władzy,
- c) sielskość krajobrazu pałacowego i piękno przyrody versus groza wojny.

Ekspozyty – propozycje, kierunki poszukiwań

Poszukiwania eksponatów powinny koncentrować się na pozyskaniu

przedmiotów, które posłużą ukazaniu przedwojennej i wojennej historii Lehndorffów oraz ich warstwy społecznej, a także zrozumienie wydarzeń, które rozgrywały się w Sztynorcie i jego okolicach lub były konsekwencją podejmowanych tam decyzji. Historia znanego arystokratycznego rodu powinna zostać zilustrowana przede wszystkim pamiątkami rodzinnymi. W przedstawieniu wielkiej historii wykorzystać można natomiast artefakty o charakterze masowym, które mają czytelne znaczenie symboliczne – np. plakaty i gazety z okresu plebiscytu i czasów Republiki Weimarskiej. Rolę Sztynortu i jego okolic w kierowaniu wojną na wschodzie można pokazać z kolei za pomocą artefaktów militarnych proveniencji niemieckiej i radzieckiej.

Proponowane rozwiązania scenograficzne

Rozwiązania scenograficzne powinny eksponować oś czasu i umieszczone na niej fragmenty wystawy. Pozwoli to uwypuklić kluczowe dychotomie porządkujące narrację: tradycyjny honor – absolutna wierność, godność ludzka – całkowite podporządkowanie się, sielskość – groza wojny.

Oś czasu ma kluczowe znaczenie w porządkowaniu opowieści – to dzięki niej zwiedzający będą mogli zorientować się w kolejnych odsłonach wielkiej historii i rozgrywających się na ich tle dziejach rodziny Lehndorffów, ich wyborach, postawach i konsekwencjach podejmowanych działań. W ten sposób historia lokalna, rodzinna i ta „wielka” będą mogły spotkać się w czasie. Proponujemy prosty zabieg: zaznaczenie na osi czasu konkretnego zdarzenia wielkiej historii, np. pogrzebu Paula von Hindenburga i wskazanie, co działo się wówczas z rodziną von Lehndorffów.

Oprowadzanie grupy eksperckiej po wnętrzach pałacu, kwiecień 2022 r.

Designerzy projektujący scenografię wystawy mogą odwołać się również do **metafory pałacu** jako mikrokosmosu świata wschodniopruskiej arystokracji. Perspektywa taka pozwoliłaby ukazać także Prusy Wschodnie jako bezpośrednie otoczenie Sztynortu i tło wielkiej historii. Wynika z tego kolejna sugestia scenograficzna – **wykorzystanie mapy** celem osadzenia w przestrzeni opowieści o wydarzeniach z okresu II wojny światowej (w tym zwłaszcza fragmentów wystawy poświęconych zbrodniom nazistowskiej Rzeszy, które planowano w Sztynorcie i jego okolicach). Spójne połączenie chronologicznego porządku narracji z jej wymiarem geograficznym stanowić będzie z pewnością poważne wyzwanie scenograficzne, rozwiązanie takie podniesie jednak walory edukacyjne wystawy.

prof. dr Jörg Hackmann

dr Monika Heinemann

dr hab. Piotr Majewski

dr Janusz Marszałec

dr Ralf Meindl

Temat 3

Nowa rzeczywistość - różne pamięci

Założenia koncepcyjne

W tej części galerii opowiemy o doświadczeniu końca wojny: zmianie granic, exodusie i osiedlaniu się ludności oraz o wrastaniu czterech pokoleń w nowe realia geopolityczne, gospodarcze, społeczno-kulturowe. Dramatowi wymuszonemu skutkami II wojny światowej towarzyszyły strach, niepewność jutra, nadzieja na lepsze życie. Skupimy się na procesach transferu i transformacji pamięci obejmujących tych, którzy zostali na przyłączonych do Polski terenach południowej części Prus Wschodnich, którzy tu przybyli i tych, którzy opuścili swoje domy (byli mieszkańcy Prus Wschodnich w RFN i NRD). Te różne pamięci były asymetryczne, niedopasowane do siebie. W Niemczech Zachodnich pielęgnowano pamięć o „niemieckich Prusach Wschodnich”; w Niemczech Wschodnich – był to przeważnie temat tabu. W Polsce natomiast forsowano mit Ziemi Odzyskanych zbudowany na fundamentach wyimaginowanego powrotu na „odwieczne polskie” ziemie.

Tematami przewodnimi owego okresu było zadomowianie się, wytwarzanie identyfikacji z miejscem i odkrywanie krajobrazu kulturowego, a w Niemczech – pogodzenie się z utratą. Były to procesy trudne, rozpisane na pokolenia, nie zawsze uwieńczone sukcesem. Zachodziły one najpierw na tle czasów zimnej wojny, a po 1989 roku w realiach demokratyzującej się i jednoczącej się Europy. Chcemy pokazać odmienne, nierzadko konkurencyjne – polskie i niemieckie pamięci, opowiedzieć o mechanizmach ich negocjowania, a u schyłku XX wieku – o perspektywach i wyzwaniach budowania wspólnej pamięci przez Polaków i Niemców.

Chcemy zaznaczyć, że region staje dziś przed wyzwaniami, z którymi zmagają się cały zglobalizowany świat, takimi jak zmiany klimatyczne, ekspansywna

turystyka, odpływ ludności, komercjalizacja stosunków społecznych i inne wyzwania antropocenu.

Polska rzeczywistość

Koniec II wojny światowej przyniósł zmiany granic państwowych, zlikwidowana została niemiecka prowincja Prusy Wschodnie, a południową jej część przyznano Polsce. Skutkiem tych zmian były masowe przymusowe przesiedlenia i dobrowolne wędrówki ludności.

Z byłych Prus Wschodnich uciekli i wyjechali setki tysięcy ludzi (mieszkańców Prus Wschodnich) do Niemiec Zachodnich i Wschodnich. Do kształtującego się nowego regionu Warmii i Mazur przybywali opuszczający Wileńszczyznę Polacy oraz przesiedlani z południa Polski Łemkowie i Ukraińcy. Do regionu napłynęli także ludzie pochodzący z innych części Polski (szczególnie z Mazowsza i Podlasia), skuszeni obietnicą lepszego życia, nadzieją na uzyskanie jakiegokolwiek schronienia lub szybkiego wzbogacenia się na „Dzikim Zachodzie”.

Była kuchnia pałacowa w zachodnim skrzydle, 2020 r.

Pierwsze lata powojenne – to lata wypędzeń, przesiedleń i migracji. Strachu przed nieznanym doświadczali zarówno byli mieszkańcy Prus Wschodnich, jak i nowi mieszkańcy regionu zasiedlający obce ziemie. Strach ów potęgował powojenny terror Sowietów oraz samowola polskich władz komunistycznych.

Strach ten stopniowo zastępowała nadzieja, że normalizujące się stosunki społeczne i polityczne umożliwią zdomowienie się w nowym miejscu. Z upływem lat stało się to możliwe, gdy w regionie ugruntowała się polska władza, która intensywnie tworzyła i upowszechniała w propagandzie, edukacji, kulturze i sztuce mit „Ziem Odzyskanej”. Mit ten odwoływał się do zafałszowanej opowieści o powrocie Polaków na ziemie „odwieczne polskie”, które w pewnym okresie jedynie były zajęte i zgermanizowane przez Niemców. Do tego władze PRL-u ogłosiły „zakończenie procesu integracji” regionu z resztą kraju (w 1964 roku), a umowa między Polską a RFN z 1970 roku, na mocy której Niemcy Zachodnie uznały granicę na Odrze i Nysie, zmniejszyła niepewność ludzi wobec stałości granic. W życiu codziennym mieszkańcy mierzyli się ze zjawiskiem poniemieckiego dziedzictwa – w architekturze, języku i obyczajach. Zadomawianiu się sprzyjała także integracja nowej społeczności regionu, tworzenie się więzi społecznych w postaci małżeństw mieszanych, więzi lokalnych, a także dorastanie pokoleń urodzonych już na polskiej Warmii i Mazurach. Socjalistyczna modernizacja (industrializacja i urbanizacja) wytwarzała nową rzeczywistość gospodarczą, która choć ułomnie i w sposób niewystarczający, ale zapewniała zaspakajanie elementarnych potrzeb, a niekiedy dawała szansę na awans społeczny tym, którzy przybyli z regionów mniej rozwiniętych i pamiętali przedwojenną biedę.

Procesy zadomawiania napotykały na pewne trudności, dlatego całkowite zespolenie z nową rzeczywistością nie zawsze się udawało. Przyczyną tego była często tęsknota za „utraconym rajem”, nostalgiczne wyobrażenia o miejscu pochodzenia, które nowi mieszkańcy musieli porzucić by przenieść się na Warmię i Mazury oraz poczucie egzystencjalnej krzywdy i tęsknota Kresowiaków za Wileńszczyzną, Ukraińców i Łemków za Beskidami i Bieszczadami. Dodatkowe trudności w życiu codziennym sprawiały pozostałości po obcym krajobrazie kulturowym, a także konfrontacja z coraz mniejszą grupą mieszkających tu jeszcze Wschodnioprusaków, którzy przypominali o niedawnej historii regionu. W praktyce życia codziennego niszczone pozostałości obcego dziedzictwa kulturowego, nadawano mu nowe znaczenie, a rdzennych mieszkańców polonizowano lub spychano w niepamięć. W ten sposób wzmacniało się poczucie bycia u siebie, co przyspieszało proces zadomawiania. Było ono dodatkowo podsycane nowymi mitami propagowanymi kulturą popularnej, gdzie Warmia i Mazury – już nie postrzegane jako region etniczny – były miejscem relaksu, wakacyjnej ucieczki czy miejscem letniej przygody.

Rok 1989 przyniósł Polsce wolność w sensie politycznym oraz społeczno-kulturowym. Upadek reżimu komunistycznego umożliwił swobodne odkrywanie przeszłości regionu. Mieszkańcy Warmii i Mazur, w tym wielu tu urodzonych młodych ludzi, którzy nie wychowali się na propagandowym micie „Ziem Odzyskanych”, musieli samodzielnie poszukiwać własnego miejsca w regionie. Powstały instytucje i organizacje regionalne, które krzewiły

wszechstronną wiedzę o historii regionu. One głosiły idee, w myśl których nowi mieszkańcy regionu są jego gospodarzami, uznając przy tym, że ich poprzednikami byli wszyscy ludzie zamieszkujący ten region w przeszłości. Kolejne pokolenia, wolne od nacjonalistycznych resentymentów, kształtowały w oparciu o dziedzictwo kulturowe regionu własną tożsamość regionalną. Tym samym dokonał się proces zadomowienia, który rozpoczął się po zakończeniu II wojny światowej. Większość mieszkańców regionu oddalała się od tożsamości regionalnych – zarówno należących do dziedzictwa przed rokiem 1945, jak również po 1945 roku. Ci ludzie stracili podstawy egzystencji, podobnie jak rodziny pracowników PGR-ów musieli szukać swojego miejsca w warunkach peryferyjnego kapitalizmu.

Obecnie region, podobnie jak cały świat, stoi przed wyzwaniem epoki antropocenu. Zmiany klimatyczne i rosnąca presja człowieka na środowisko przyrodniczo-kulturowe zbierają na Warmii i Mazurach swoje żniwo. Specyfiką tego jest postępująca eutrofizacja i zanieczyszczenie jezior przez turystykę wodną i rolnictwo, niszczenie linii brzegowej przez ich zabudowę i wycinkę trzciny, wyniszczająca wycinka lasów, chaotyczna zabudowa lotniskowa, gentryfikacja turystyczna i suburbanizacja. Osłabiony zostaje kulturowy i przyrodniczy potencjał Warmii i Mazur, również przez odpływ kolejnych młodych pokoleń.

Pamięć niemiecka

Ucieczka i utrata ojczyzny zdeterminowały pamięć o Prusach Wschodnich po 1945 r. Stare elity wschodniopruskie ponownie kształtowały wielką narrację, przynajmniej w (zachodnio)niemieckiej pamięci aż do lat 70. Wśród nich byli hrabina Marion Dönhoff i książę Alexander zu Dohna-Schlobitten. Dzięki milionowym nakładom docierały do szerokiego grona odbiorców. To jednostronne spojrzenie cementowało przednowoczesny i paternalistyczny obraz Prus Wschodnich. Jednocześnie uchwycił on bezkrytyczną tęsknotę za zaginionym i rzekomo idealnym światem. Tej popularnej pamięci literackiej towarzyszył polityczny i kulturowy monopol interpretacyjny organizacji wypędzonych pod przewodnictwem Ziomkowskiego Prus Wschodnich (Landsmannschaft Ostpreußen). Zgodnie z tym Prusy Wschodnie były przez 700 lat "niemieckie" w jednostronnym, nacjonalizującym sensie. Jednocześnie perspektywa ta ignorowała wszelkie tradycje nieniemieckie. Ten monopol interpretacyjny dominował przez dziesięciolecia, a głosy, które mogłyby namalować alternatywny obraz, nie miały szans. Podczas gdy ustanowiono narrację ofiary, nie było miejsca na samokrytyczne pytania o zaangażowanie polityczne i osobistą odpowiedzialność.

Dopiero w latach 70. XX wieku inkrustowany monopol pamięci pękł, częściowo jako znak zmiany społecznej wywołanej przez nową politykę wschodnią (Ostpolitik). Początkiem tego procesu były wspomnienia Maxa Fürsta pt. „Gefilte Fisch” o żydowskim Królewcu. Również „Jokehnen” Arno Surminkiego (1974) i „Muzeum ziemi ojczystej” (Heimattmuseum) Siegfrieda Lenza (1978) zapowiadały literacki zwrot, ukazując Prusy Wschodnie jako wielopłaszczyznowy, a przede wszystkim pluralistyczny i wieloetniczny krajobraz kulturowy. Po raz pierwszy opowiadali o obywatelach, rolnikach i rzemieślnikach, o socjaldemokratkach, Żydach czy komunistach.

Od tego czasu monopol na interpretację się wykruszył. Byli Prusacy Wschodni szukali więc porozumienia odwiedzając swoją dawną ojczyznę i nawiązując nowe kontakty z Polską. Obraz Prus Wschodnich stawał się coraz bardziej zróżnicowany, co znajdowało również odzwierciedlenie w inicjatywach regionalnych, takich jak praca na rzecz pojednania katolickich organizacji Warmiaków.

Zupełnie inną drogę obrała radziecka strefa okupacyjna wraz z późniejszą NRD. Surowa polityka asymilacyjna sprawiła, że o utracie Prus Wschodnich nie można było publicznie pamiętać, a przesiedleńców i uchodźców uznano za “przesiedleńców”. Temat ten objęty był narzuconym przez reżim SED zakazem pamięci, który, poza książkami Johanna Bobrowskiego, został złamany dopiero w latach 80. przez nieliczne publikacje pozostające poza rządową cenzurą. Dopiero po 1989 roku Prusacy Wschodni z byłej NRD otrzymali możliwość publicznego przyznawania się do własnego pochodzenia.

Otwarcie granic wewnętrznych Europy od 1989 roku po raz pierwszy umożliwiło wielu Niemcom odkrywanie historycznego krajobrazu kulturowego Prus Wschodnich. Na Wschód wyruszyli nie tylko Niemcy urodzeni w Prusach Wschodnich. Były to głównie ich dzieci i wnuki, ale także osoby, które nie miały żadnego lub bardzo luźny związek z regionem.

STN:ORT Festival 2019, koncert muzyki klasycznej w wejściu głównym pałacu

Równolegle do boomu prywatnych podróży powstawały liczne telewizyjne filmy dokumentalne o Prusach Wschodnich, które cieszyły się dużą oglądalnością, jak np. trzyczęściowy cykl Klausa Bednarza "Podróż przez Prusy Wschodnie" (1994-1996). Dziennikarze, publicyści i pisarze, którzy wcześniej nie rzucali się w oczy ze względu na szczególną bliskość z Prusami Wschodnimi, ale nie mieli nic wspólnego ze związkami wypędzonych, jak Ralph Giordano (1994), Christian Graf von Krockow (1994), Klaus Bednarz (1995) czy Walter Kempowski (2006), opublikowali książki, które odniosły sukces wydawniczy. Po otwarciu archiwów polskich, litewskich i rosyjskich na niemieckich uniwersytetach powstało kilka opracowań naukowych, zwłaszcza na temat nowożytnej historii Prus Wschodnich. W 2005 roku ukazała się książka Andreasa Kosserta "Prusy Wschodnie. Historia i mit".

Do osobistych spotkań osób z Niemiec, Polski, Litwy i Obwodu Królewieckiego, zainteresowanych wspólnym dziedzictwem kulturowym, dochodziło w takich miejscach spotkań jak Akademia Bałtycka w Travemünde (1988-2001). Tym samym temat Prus Wschodnich został przeniesiony z marginesu do centrum niemieckiego społeczeństwa.

Ale zmiana zachodziła także w szeregach organizacji wypędzonych. Część Ziomkowskiego Prus Wschodnich (Landsmannschaft Ostpreußen)) zradikalizowała się, domagała się demonstracyjnego uznania niemieckiego cierpienia przez tzw. "państwa wypędzające" i prowadziła kampanię na rzecz restytucji utraconego mienia – proces ten doprowadził do założenia w 2000 roku „Powiernictwa Pruskiego” (Preußische Treuhand). Inni Prusacy Wschodni, którzy prawdopodobnie stanowili większość w organizacjach wypędzonych, ale byli o wiele mniej głośni, prowadzili kampanię na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i dialogu z sąsiadami ze Wschodu. Stawiali dwujęzyczne kamienie pamiątkowe, wspólnie z samorządami układali lapidaria na poniemieckich cmentarzach, organizowali programy zwiedzania, a nawet odbudowę zniszczonych obiektów, jak np. kościoła salezjańskiego w Gusewie (Gumbinnen). Polscy, litewscy i rosyjscy politycy przemawiali na imprezach organizowanych przez regionalne organizacje

przesiedleńców. Swoją perspektywę poszerzyły również instytucje zaangażowane w pielęgnowanie kultury wschodniopruskiej w Niemczech, takie jak Muzeum Regionalne Prus Wschodnich w Lüneburgu.

Proponowane ekspozycje

- dokumenty podrózne i repatriacyjne Kresowiaków, wysiedleńcze – Wschodnioprusaków;
- dokumenty z akcji paszportyzacji i uwierzytelniania, dokumenty PUR;
- mundury lub części umundurowania czerwonoarmisty lub/ i funkcjonariusza UB;
- walizka, kołyska, fragmenty pamiątek rodzinnych przywiezionych z miejsc opuszczonych;
- transparenty o „odwiecznej polskości Warmii i Mazur”, walce o ich polskość, zdjęcie Adenauera w stroju krzyżackim;
- książki do historii;
- dokument przydziału na mieszkanie, dokumenty PGR;
- ekwipunek wakacyjny (WiM jako raj turystyczny);
- stary cementarny krzyż;
- książki wydawnictwa Borussi, Pojezierza, itp.;
- fragmenty filmów „Krzyżacy”, „Szaleństwa Majki Skowron”, piosenki P. Szczepanika.

Założenia / metafory wystawiennicze

- Stacja kolejowa jako metafora „społeczeństwa w ruchu”;
- ekspozycja haseł propagujących mit „Ziem Odzyskanych”;
- prezentacja socjalistycznej industrializacji i urbanizacji (np. budowa Stomilu w Olsztynie wraz z blokowiskami);
- ekspozycje ze „skarbami z Reichu”, np. guma do żucia, coca-cola;
- film przedstawiający rabunkową eksploatację WiM (deweloperska betonoza, żwirownie, wielkie hotele i osiedla domków nad jeziorami).

dr Andreas Kossert

Prof. dr Wojciech Łukowski

dr Christian Pletzing

Prof. dr Jacek Poniedziałek

Prof. dr Joanna Szydłowska

Temat 4

Od Steinort do Sztynortu

1.

Założenia wstępne

Ten fragment wystawy opowiada historię powojenną wsi Sztynort, dawnego pałacu rodziny Lehndorffów, przede wszystkim z perspektywy losów ludzi, którzy tam mieszkali i nadal mieszkają od czasów II wojny światowej, w szczególności po 1945 roku. Ta historia, szczególnie tuż po zakończeniu wojny, była jeszcze naznaczona pamięcią czasów wojny. Dlatego wskazane jest pokazanie równoległe losów wojennych rodziny Lehndorffów i rodzin ich pracowników, a także zatrudnionych tam robotników przymusowych.

Po destrukcyjnej i dewastującej majątek okupacji sowieckiej pałac i posiadłość ziemską Lehndorffów po 1945 roku uległy nacjonalizacji i przeszły na własność skarbu państwa polskiego, stając się z czasem siedzibą instytucji użyteczności publicznej, po roku 1989 także właścicieli prywatnych, spółek i fundacji.

Powojenne losy Sztynortu w mikroskali należy postrzegać w powiązaniu z ogólnymi przemianami i przekształceniami w regionie (gmina, powiat Węgorzewo), w mniejszym stopniu z losami prowincji (Warmia i Mazury) w tle losów kraju. Na losy tego miejsca i ludzi tu mieszkających wpływ miała zasadnicza zmiana geopolityczna połączona z wymianą ludności (wypędzenie z/do, ekspatriacja, „repatriacja”, wypędzeni, przypędzeni, wysiedleni, osiedleni, wywiezieni, przywiezieni itd.). Po wojnie nastąpiła zmiana orientacji przestrzennej, zdominowanej sąsiedztwem nowej granicy państwowej: granicy polsko-radzieckiej (z czasem granicy z Federacją Rosyjską). Nie uległa zmianie relacja z lokalnym, tradycyjnym centrum administracyjnym w Węgorzewie (dawny Angerburg, Węgobork, lit. Ungura). W okresie powojennym niewielkim zmianom uległo środowisko przyrodnicze Północnego Obszaru Wielkich Jezior Mazurskich.

Powojenne losy mieszkańców Sztynortu odzwierciedlały w mikroskali powojenne losy prowincji (Warmia i Mazury) w powiązaniu z powojenną historią Polski. Istotą przyjętej optyki – mikroskali jest zmieniająca się codzienność i indywidualne losy mieszkańców Sztynortu. Wraz z upływem czasu pamięć miejsca i pamięć powojennych polskich mieszkańców Sztynortu wchodziła w relację z pamięcią rodzinną byłych właścicieli pałacu ich potomków oraz dawnych mieszkańców wsi.

Powojenną egzystencję Sztynortu (1945-2022) wyznaczają przede wszystkim losy ludzi w trzech charakterystycznych okresach historycznych:

Wymuszone spotkania w latach wojny i po 1945 roku: pożegnania i powitania.

Osadę zamieszkuje ludność miejscowa – niemiecka i mazurska, pracownicy folwarczni, od 1941 roku obcy, którzy urządzali siedzibę Joachima

Ribbentropa w pałacu oraz pracownicy przymusowi. Od 1945 roku oddział okupacyjnych władz wojskowych do spraw specjalnych nadzorował w majątku zorganizowane konfiskaty i szaber rzeczy przeznaczonych do wywózki do ZSRR (bydło, trzoda chlewna, konie, zboże, meble itd.).

W cieniu socjalistycznej modernizacji w latach 1950-1989 (z podziałem na okresy do roku 1970 i lata 1971-1989).

Był to czas naznaczony obecnością Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Sztynorcie (1950-1993), podległego zarządowi w Srokowie. Pałac pełnił funkcje administracyjne i socjalne. Ludność miejscowa, mieszkańcy Sztynortu byli związani z PGR. Rzeczywistość życia codziennego we wsi wyznaczały również: sezonowa turystyka żeglarska i wyraźnie obecna świadomość dziedzictwa kulturowego, istotnie wzmocniona po wpisie (17 stycznia 1962) „pałacu rodziny Lehndorffów dawnych Mgowskich” do państwowego rejestru zabytków. W ówczesnej rzeczywistości oznaczało to prawny obowiązek objęcia pałacu w Sztynorcie państwową ochroną prawną. W efekcie w Sztynorcie pojawili się tzw. „społeczni opiekunowie zabytków”. Pierwszym był, zapewne wyznaczony przez dyrektora PGR-u, główny księgowy przedsiębiorstwa. Przez cały czas charakterystycznym dla funkcjonowania Sztynortu był krajobraz kulturowy i sąsiedztwo spektakularnego środowiska naturalnego o dużych walorach przyrodniczych.

Rzeczpospolitej Polskiej po 1989 roku, w cieniu paradoksów przemian.

Likwidacja PGR-u, wymuszone prywatyzacje i nowe migracje na tle zawirowań własnościowych pałacu Lehndorffów spowodowały rozpad miejscowej społeczności. Ocalałym elementom dziedzictwa kulturowego zagrażało całkowite zniszczenie.

Życie codzienne mieszkańców Sztynortu w okresie powojennym wyznaczała ich „tradycyjna” już na Warmii i Mazurach różnorodność społeczna, etniczna, religijna (ludność mazurska, niemiecka, ukraińska, polska). Najlepiej obrazują ją wybrane losy mieszkańców Sztynortu, potomków rdzennej ludności, przymusowych i dobrowolnych przybyszy powojennych, szczególnie Polaków z Kresów, z Polski centralnej i południowo-wschodniej.

Wartością Sztynortu w okresie powojennym był nie zawsze dostrzegany, dominujący i wyróżniający tę miejscowość krajobraz kulturowy i przyrodniczy. Złożone zagadnienia dziedzictwa czy sukcesji współdziedziczenia mogą wyrażać myśli zawarte w zdaniach: „Krajobraz jest bowiem ważniejszy niż wszystko inne. W ostatecznym i istotniejszym rozumieniu nie jest on zresztą niczyją własnością, a jeśli już do kogoś należy, to do tego, kto potrafi kochać nie posiadając” [Marion Dönhoff, Nazwy, których nikt już nie wymienia, Olsztyn 2001]. Zawiera ono uniwersalne przesłanie w kontekście współdziedziczenia i odpowiedzialności za stan dziedzictwa. Rozwija ono przesłanie zawarte w zdaniu Thomasa Manna: „Kultura to umiejętność dziedziczenia”. Egzemplifikacją zjawiska współdziedziczenia kulturowego w przypadku Sztynortu może być nowy wymiar spotkania, ratowanie pałacu i ocalałych śladów tego dziedzictwa (park wraz z elementami małej architektury, kaplica i cmentarz, dawne zabudowania folwarczne itd.). One to najlepiej wyrażają i mogą wyrażać w przyszłości współdziedziczenie kulturowe.

2.

Kluczowe pojęcia

Wojna w Sztynorcie, okupacja radziecka, nowe – stare życie, wymuszone i nie wymuszone spotkania, pożegnania, powitania, wysiedlenia, przesiedlenia, osiedlenia, wspólnota lokalna, siedziba miejscowego PGR-u, nowe funkcje pałacu, życie codzienne Sztynortu, wizyty i odwiedziny, relacja, współpraca,

współżycie, świadomość tradycji, turystyka mazurska, Węgorzewo, degradacja pałacu i okolicy po 1989 roku, ratowanie, rewaloryzacja, konserwacja, odbudowa.

3.

Zasadniczy tekst szkicu koncepcji

Dzisiejszy Sztynort, jego życie codzienne – to przede wszystkim ogromna nadzieja na uratowanie i ocalenie dziedzictwa kulturowego, jakim jest dawny pałac, siedziba rodowa Lehndorffów w otoczeniu środowiska przyrodniczego tego fragmentu Północnego Obszaru Wielkich Jezior Mazurskich. Celem nadrzędnym staje się powstrzymanie destrukcji i zniszczenia dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. Obecnie jest realizowana rewaloryzacja i odbudowa pałacu, konserwacja jego najcenniejszych fragmentów. Ma tu powstać swojego rodzaju centrum kultury: „Miejsce Historii. Forum Dialogu Europejskiego”. Sztynort stał się ważnym miejscem w turystyce żeglarskiej w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich („Marina Żeglarska”). Koniecznością staje się przywrócenie świetności całemu otoczeniu, szczególnie parkowi pałacowemu, kaplicy Lehndorffów. Swojego rodzaju rewaloryzacja powinna objąć także wieś Sztynort.

Dlatego tak ważne i potrzebne jest spojrzenie na powojenne losy tego miejsca, skomplikowane i zmienne losy ludzi tu mieszkających od czasów II wojny światowej, gdy wśród tutejszych ówczesnych mieszkańców pojawili się robotnicy przymusowi, gdy pałac miał pełnić rolę siedziby Ribbentropa w ramach Kancelarii Rzeszy Niemieckiej. W okresie powojennym początkowo była tu siedziba władz okupacyjnych Armii Czerwonej, następnie przez wiele lat – Państwowego Gospodarstwa Rolnego.

Losy powojennej społeczności sztynorckiej w okresie PRL-u kształtowała nowa rzeczywistość społeczno-polityczna wsi, co w istotny sposób przyczyniło się do zachowania pamięci o znaczeniu tego miejsca, w wymiarze takim jaki był

STN:ORT Festival 2020, wystawa fotograficzna prac Olgi Żmijewskiej „Poniemieckie/Odzyskane”

możliwy. Ta sztynorcka powojenna społeczność zachowała i współtworzyła tożsamość lokalną i poprzez identyfikację z tym miejscem, przyczyniła się do powstania zjawiska współdziedziczenia – sukcesji kulturowej. Udział w tym miały urzędujące tu instytucje (głównie PGR) oraz objęcie ochroną prawną zabytku – pałacu i jego otoczenia (od 1962 roku). Nie bez znaczenia dla powojennych losów mieszkańców Sztynortu i kondycji tego miejsca po 1945 roku miała również turystyka mazurska (wodna, żeglarska, kajakowa itd.) oraz związana z jeziorem infrastruktura (miejsca odpoczynku letniego, pensjonaty FWP, krajobraz kulturowy). Jej specyfiką, szczególnie w okresie PRL-u było skupienie się na czynnym wypoczynku, bez dostrzegania całego bogactwa przestrzeni i krajobrazu kulturowego Mazur.

Ten aspekt turystyki mazurskiej wokół Sztynortu wart jest zaznaczenia w prezentacji tego modułu wystawy. Sztynort pod tym względem był miejscem charakterystycznym i typowym dla postrzegania wielu innych miejsc bogatego kulturowo regionu o złożonej historii, części dawnych Prus Wschodnich. Historia turystyki na tym obszarze mówi wiele o polityce ponownego opowiadania o poniemieckim, pofaszystowskim i poszlacheckim krajobrazie w nowym kontekście imperialnego socjalizmu pod auspicjami ZSRR, do którego został dopasowany, a także o załamaniu się tej narracji oraz powstaniu i zróżnicowaniu nowych imperializmów po zakończeniu zimnej wojny.

Opowieść ta ilustruje wczesne socjalistyczne ideały modernizacji i urbanizacji wsi, a także rolę elit partyjnych i gości z Zachodu na Mazurach.

Przedstawienie indywidualnych spotkań, długoterminowych, lokalnych i międzynarodowych relacji turystycznych, aktywizmu grupowego oraz indywidualnych biografii związanych z pracą w sektorze turystycznym zilustruje osobiste implikacje tej nowej polityki. Zwróci to również uwagę na nowe wspólnoty kulturowe, ludzką zdolność wpływania na bieg historii oraz oddolne działania dyplomatyczne skierowane na przezwyciężenie historii imperialnych oraz narodowych i transnarodowych nierówności społecznych.

W ramach prezentacji tego fragmentu wystawy proponujemy pokazać:

- wizję Sztynortu jako ośrodka turystycznego: Katalog życzeń i wskazówek;
- lokalni dyplomaci: wspomnienia gospodarzy i gości;

Sztynort na tle krainy Wielkich Jezior Mazurskich, Polska

-
- biografie robotników rolnych i administracji – powiązania między przeszłością a przyszłością
 - polityka turystyczna i opór

4.

Eksponaty i rozwiązania wystawiennicze:

Dobór eksponatów dla tego fragmentu wystawy uzależniony jest od przydzielonego miejsca. Większość artefaktów i eksponatów może dostarczyć Fundacja „Dziedzictwo Nasze” (Węgorzewo): szczegółowe propozycje ze zbiorów Barbary Grązewicz-Chludzińskiej. Ponadto proponujemy wykorzystać plansze, zdjęcia wielkoformatowe obrazujące życie codzienne Sztynortu, zdjęcia krajobrazów przyrodniczych okolic wsi i pałacu, dawne i współczesne mapy, plansze prezentujące losy wybranych świadków – mieszkańców Sztynortu. W miarę możliwości finansowych proponujemy wykorzystanie sprzętu audiowizualnego z nagranyymi relacjami i wspomnieniami mieszkańców i przybyszów.

Szczegółowe propozycje wyjściowe: 2-3 banery fotograficzne krajobrazów okolic Sztynortu (pałac, fragmenty parku z dębami sztynortskimi, fragment jeziora, Mariny); dokumenty obrazujące losy powojennych mieszkańców Sztynortu; fragmenty map topograficznych sprzed 1945 i po 1945 roku.

Koncepcja wystawiennicza – niezależnie od tego, czy będziemy mieć dwa, czy jedno pomieszczenie, winna być skonstruowana na podstawie chronologii naszej mikroperspektywy, zgodnie z cezurami (modułami), zaproponowanymi wyżej. Proponujemy wprowadzenie – jako elementu ekspozycji – 4 stanowisk typu kiosk multimedialny (po jednym dla każdego z 4 modułów), umożliwiających zwiedzającym zapoznanie się z indywidualnymi losami/wspomnieniami osób, powiązanych z miejscem (Sztynort, Węgorzewo) i czasem (okres wynikający z przynależnego modułu). Kioski powinny zawierać „prezentacje multimedialne” ukazujące „sposób widzenia” rzeczywistości sztynorckiej w danym okresie przez osoby należące do różnych „społeczności”, np. wspomnienia pozostałych na miejscu robotników przymusowych, przesiedleńców z terytorium Polski/Ukrainy, autochtonów, dyrektorów PGR/urzędników administracji, pracowników kultury, etc. „Prezentacje” te nie powinny być dłuższe niż 5-10 minut; scenariusze takich prezentacji będą dyskutowane na kolejnych spotkaniach naszej grupy, w oparciu o dostępne zasoby dokumentalne (dokumenty, fotografie, filmy, spisane wspomnienia, etc.), kontakty z konkretnymi osobami (możliwość zarejestrowania wywiadów/wypowiedzi).

Każdy z kiosków multimedialnych powinien zawierać kilka prezentacji obejmujących szeroki przekrój społeczny, z możliwością wyboru zarówno samej prezentacji, jak i języka (na początek proponujemy polski, niemiecki, angielski, francuski).

Barbara Grązewicz-Chludzińska

dr Adam Jankiewicz

Agata Kern

Andrzej Kowal

dr Hannah Wadle

Temat 5

Wspólne dziedzictwo

Założenia

Tematy, które zostaną poruszone w prezentacji przyszłego obszaru dokumentacyjno-wystawienniczego „Ochrona zabytków” w pałacu Sztynort można opisać za pomocą następujących roboczych słów kluczowych, które rzucają światło na tło historyczne i historyczno-kulturowe, jak również tych, które są niezbędne do praktycznej i udanej realizacji projektu:

1.

Przekazanie informacji o historii budowy i historii sztuki zespołu pałacowego (pałac, oficyny, park)

Punktem wyjścia musi być dokładne zbadanie i opublikowanie historii budowy pałacu Sztynort. W przyszłości zadanie to mogłoby być również częścią prowadzonych w pałacu badań naukowych. Wykorzystując zasadę budowa-otwarcie-pokaz w odpowiednich punktach całego obiektu, możliwe będzie zaprezentowanie procesu renowacji w przyszłej strefie dokumentacyjno-wystawienniczej oraz uwidocznienie go w całym pałacu jako „świadka historii” – pewnego rodzaju palimpsestu.

2.

Informowanie o wartości dziedzictwa kulturowego zespołu

Znaczenie zespołu z punktu widzenia historii, architektury i historii sztuki jest pokazane w sposób wzorcowy. Zostaną zaprezentowane wartości historyczne, artystyczne i naukowe zabytku (zgodnie z klasyfikacją historii architektury). Ta kwestia jest zawarta w temacie 1 (Historia pałacu).

3.

Zachowanie pałacu (od przejęcia pałacu przez PNF)

Wychodząc od stanu zniszczenia całego zespołu pałacowego Sztynortu (pałac, dobudówka, mauzoleum), w kontekście starań o ratowanie dóbr kultury w dawnych Prusach Wschodnich po 1945 r. zostanie przedstawiona historia idei, inicjatorzy i inicjatywy, a także pierwsze działania wokół Sztynortu: Historycy sztuki Andrzej Tomaszewski i Dethard von Winterfeld w kontekście polsko-niemieckich spotkań roboczych historyków sztuki i konserwatorów zabytków (od 1988 r.); Sztynort jako idea i nowe zadanie od 2007 r. z udziałem Jerzego Tomaszewskiego, Gottfrieda Kiesowa, Tessena von Heydebrecka, DPS/ Polsko-Niemiecka Fundacja Ochrony Zabytków Kultury (PNF) i Stowarzyszenia Lehndorffów (Lehndorff-Gesellschaft, Steinort); - włączenie działań na rzecz ratowania zabytku do odpowiednich programów BKM (Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien, pełnomocniczka niemieckiego rządu federalnego ds. kultury i mediów) i MKiDN (polskiego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) zajmujących się finansowaniem; poszukiwanie rozwiązań dotyczących

użytkowania zabytku zgodnie z przeznaczeniem.

Pałac zostanie **zachowany** poprzez działania doraźne i sukcesywne naprawy/prace restauratorskie, którym towarzyszyć będzie przywrócenie funkcjonalności budynku, który może być wykorzystywany jako miejsce spotkań w dziedzinie kultury i edukacji. Zostanie on przedstawiony nowym użytkownikom jako obiekt przeznaczony do zwiedzania – z widocznymi śladami przemijającego czasu, ranami, śladami renowacji i przebudowy. Prace konserwatorskie i restauratorskie zostaną udokumentowane zgodnie z zasadami ochrony zabytków, poszczególne działania zostaną przedstawione na przykładzie różnic i podobieństw w pracach konserwatorskich i restauratorskich zabytków w Polsce i w Niemczech, a także zmian zachodzących w tej dziedzinie w obu krajach.

Zachowanie parku w kontekście wspaniałego wschodnioprusko-mazurskiego krajobrazu kulturowego jest koniecznością. Oznacza to, że należy go badać, chronić i opracować dobrze przemyślane koncepcje jego konserwacji i pielęgnacji. Ponieważ ważne cechy ogrodu i parku oraz cała architektura parkowa, takie jej obiekty jak herbaciarnia i neogotycka kaplica lub mauzoleum, jak również cenne drzewa parkowe i słynne stare aleje dębowe nieodwrotnie determinują krajobraz kulturowy Sztynortu. Elementy tworzące park pałacowy oraz krajobraz kulturowy należy systematycznie uwzględniać w długoterminowym i skutecznym planie utrzymania parku oraz włączyć je do koncepcji renowacji i konserwacji.

4.

Wystawa

Problematyka ochrony zabytku zarówno podczas remontu i przebudowy pałacu, jak i po zakończeniu prac w samym pałacu powinna być przedstawiona w formie wystawy w postaci okien "archeologicznych". Należy również zaplanować dostępną w Internecie wirtualną prezentację.

Pałac Sztynort - ekscytujący przypadek ochrony zabytków

1. Sytuacja wyjściowa

Wystawa opowiada m.in.

- o Sztynorcie w mazurskim krajobrazie kulturowym (budynki i ludzie kształtują krajobraz);
- o wartości pałacu jako obiektu zabytkowego (wpisanego na listę ze względu na jego znaczenie historyczne, architektoniczne i krajobrazowe);
- o jego historii i autentycznie zachowanym stanie budowli, które nadają pałacowi Sztynort unikalną wartość. Wartość zabytkową architektury określa fakt, że powstała ona w kilku warstwach czasowych, które można łatwo odczytać. Ten przekaz (historia budynku i wartości zabytkowe) będzie widoczny nie tylko w obszarze dokumentacyjno-wystawienniczym, ale również w całym pałacu w postaci świadków historii – jako punkt zwrotny historii lub jako poszczególne "okna" w historii budynku;
- o jeszcze długo trwającym procesie budowlanym, który miałby pokazać postęp prac w postaci "żywego warsztatu pokazowego";
- o wspólnych polsko-niemieckich osiągnięciach w dziedzinie ochrony

dziedzictwa kulturowego, które po raz pierwszy w okresie po II wojnie światowej dokonały się w takiej współpracy, ale które można postrzegać również krytycznie;

- o entuzjastycznym postrzeganiu ochrony zabytków i atrakcyjności tego dziedzictwa dla tak ważnego historycznego i współczesnego świadectwa wspólnej historii;
- o odkryciu poważnych zmian konstrukcyjnych podczas użytkowania przez von Ribbentropa w czasach III Rzeszy (kuchnia i piwnica);
- o zmaganiach związanych z pogodzeniem troski o zachowanie zabytku z sensownym jego użytkowaniem w myśl kultury pamięci i jej muzealnej i edukacyjnej prezentacji, a także uroczystych imprez i konferencji. W historycznej – centralnej części budynku należy wykluczyć użytkowanie czysto komercyjne, np. jako hotel;
- o sztuce technologii i rzemiosła podczas renowacji i rekonstrukcji. Pałac ma pełnić funkcję żywego warsztatu pokazowego. Sukcesywnie zabezpieczane i naprawiane obszary mają być otwierane dla zwiedzających, np. sposoby renowacji drewna należy potraktować jako temat poboczny. W czasie trwania prac budowlanych należy wdrożyć koncepcję budowa-otwarcie-pokaz-użytkowanie;
- o wspólnym „współdziedziczeniu”, jako „odmiennym dziedzictwie kulturowym”, które jest dla nas historycznie wiążące, lecz w przyszłości może i powinno wzbogacać i zachwycać mieszkańców i gości. Szczególne znaczenie ma tu dyskurs polsko-niemiecki.

2. Dokumentacja etapów odbudowy budynku

Odpowiedzi na pytania:

- jaka była sytuacja wyjściowa zrujnowanego budynku w latach 1945/1989/2007 w zakresie konserwacji zabytków; co należało zrobić w pierwszej kolejności, jakie środki zastosować, co oznacza zabezpieczenie awaryjne, które od 2019 roku w znacznym stopniu dotuje BKM, co zagrażało budynkowi, jakie rozwiązania techniczne i innowacyjne zostały zastosowane, co było do zrobienia: dokumentacja robót wielu

Wręczenie medalu Lehndorffów byłemu ambasadorowi RP w Berlinie Januszowi Reiterowi przez ambasadora RFN w Warszawie Arndta Freytaga von Loringhove

zaangażowanych osób, przede wszystkim młodych rzemieślników, pracujących w zasadzie między entuzjazmem a rozpaczą.

Widoki na warsztat restauratorski:

- Centrum uwagi na potężnej więźbie dachowej; - można uwzględnić odtworzenie stanu surowego pomieszczeń poprzez wgląd do pomieszczeń, w których prowadzone są prace dekoracyjne ścian lub sufitów, tak aby publiczność mogła obserwować prace (przez okna drzwiowe wykonane z przezroczystych płyt poliwęglanowych); - Należy dokładnie omówić i znaleźć rozwiązanie odnośnie takich kwestii jak: zakres prac renowacyjnych i nakładanie się dekoracji z różnych epok – co najmniej dwie (wliczając barok są trzy) warstwy historyczne; - Dokumentacja etapów budowy, dowody na istnienie różnych warstw, wgląd w prace konserwatorskie i zabezpieczenie śladów – „Ran pamięci” w myśl Richarda von Weizsäckera. Zostaną tu również poruszone różne możliwe koncepcje restauracji.

dr Joanna Arszyńska

Prof. dr inż. Wolfram Jäger

Dr. Klaus von Krosigk

Prof. dr inż. Ulrich Schaaf

dr Peter Schabe

dr Konrad Vanja

II

Academia Masuria - Forum Dialogu Europejskiego

w skrzydle zachodnim

Wstęp

Wieś Sztynort (dawniej Steinort), peryferyjna miejscowość położona blisko granicy z Litwą, a także wschodnich granic zewnętrznych UE z Rosją (Obwód Królewiecki), Białorusią i Ukrainą, z powodu ataku Rosji na Ukrainę znalazła się nagle w centrum zainteresowania UE i spraw o znaczeniu globalnym. Peryferie stają się centrum – tak mogłoby brzmieć motto Akademii Masurii, której korzenie pozostają w regionie, lecz której idee i doświadczenia sięgają daleko w świat. Jako swoiste laboratorium teorii i praktyk społecznych Academia Masuria niczym soczewka skupia i przetwarza tematy o wadze globalnej. Jest ona think tankiem, w którym uczestniczą organizacje partnerskie z krajów sąsiadujących w regionie, w tym także spoza UE, zarówno wnosząc swoje doświadczenia, jak i wdrażając wyniki wspólnej pracy w swoich obszarach działań.

Academia Masuria to laboratorium społeczeństwa obywatelskiego. W dobie nadchodzących, fundamentalnych dla przyszłości Europy zmian zachęca ona swoich uczestników, aby odważyli się wyruszyć w drogę, wystawili na próbę swoją pewność siebie i przełamali schematy wyobraźni społecznej, naukowej, kulturalnej i artystycznej. Dzięki różnorodnym ofertom z zakresu edukacji obywatelskiej, nauki, kultury i komunikacji, opracowywane są

przyszłe projekty oraz inicjowane i testowane aplikacje pilotażowe.

Na naszych oczach powstaje Europa, która musi być czymś więcej niż wytwórnią regulacji. Wojna w Ukrainie przyspieszyła erozję naszych dotychczasowych pewników. Zmusza się nas do wykazania niezwyklej gotowości do nowych i szybkich rozwiązań w UE. Ważniejszy stanie się głos tych wszystkich, którzy dobrze rozumieją naturę tożsamości sąsiedzkiej, pogranicznej, regionalnej, a także narodowej. Wojna pokazała, że te tożsamości są niezbędne do ocalenia naszych uniwersalnych wartości. Academia Masuria wykazuje się wrażliwością na europejską narrację swojej lokalizacji i całego regionu. Tylko zakorzeniona w regionie, własna narracja europejska może być skuteczna i efektywna, dopiero wtedy może dochodzić do głosu i produkować przeciwciała. Dlatego Academia Masuria jest szczególnie wyczulona na to, aby nie występować w roli misjonarza pretendującego do monopolu na jedynie słuszną narrację europejską. Doświadczenie uczy nas, że nikt nie powinien rościć sobie prawa do takiego monopolu.

Academia Masuria będzie odgrywała decydującą rolę dla akceptacji i wsparcia całego projektu SteinORT w Polsce. Dlatego przywiązujemy wagę do perspektywicznej oferty, która stawia na edukację obywatelską i komunikację europejską. W celu uporządkowania licznych propozycji grupa koncepcyjna Academia Masuria zdecydowała się sformułować cztery główne punkty programowe.

1. Forum Sąsiedztwo i Gościnność

1.

Academia Masuria stawia sobie za cel wypracowanie modelowych rozwiązań przybliżających idee demokratyczne i wartości europejskie na zasadach partnerskich oraz ich upowszechnianie i promowanie na poziomie europejskim. W obliczu kryzysu spowodowanego inwazją Rosji na Ukrainę, aspekt ten nabiera szczególnego znaczenia.

Położenie geograficzne i geopolityczne Sztynortu zawsze sugerowało działania transgraniczne. Sztynort nagle znalazł się w centrum regionu, w którym ważą się losy Europy. Uważamy, że to dobry punkt wyjścia do nawiązania dialogu z krajami sąsiedzkimi Unii Europejskiej.

Z uwagi na historię majątku/miejscowości Steinort/Sztynort i związanej z nimi rodziny von Lehdorff, kontekst polsko-niemiecki odgrywa dla Akademii Masurii szczególną rolę. Stąd jej uwaga skupia się na regionie Warmii i Mazur w kontekście relacji z państwami regionu Morza Bałtyckiego oraz graniczącymi z nimi Rosją i Białorusią. Mazury jako region przygraniczny, który historycznie i kulturowo różni się od sąsiednich regionów w tej części Polski, oferują również ciekawe punkty wyjścia dla pomysłów programowych w ramach Forum Sąsiedzkiego. Mając świadomość wagi wyzwań związanych z sąsiedztwem w kontekście europejskim, Forum Sąsiedzkie może czerpać z lokalnych, regionalnych doświadczeń transgranicznych Warmii i Mazur (i ewentualnie regionów partnerskich).

Powstający ośrodek edukacji obywatelskiej będzie odznaczał się na tle podobnych centrów w Polsce (Kreisau/Krzyżowa, Külsz/Kulice), ponieważ jego profil wykracza poza dwustronny dialog polsko-niemiecki, stawia na silne zakotwiczenie lokalne i przesuwając akcent na współpracę i działania z różnymi sąsiadami, w tym z krajami spoza UE. Poruszony tu krąg działania to obszar przygraniczny północno-wschodniej Europy, w którego centrum leży Sztynort.

Moduły:

- **Festiwal Stn:ort**

z partnerami współpracy i artystami w ramach festiwalu (od 2017 roku):

- **Projekty z młodzieżą** z regionu, obejmujące wydarzenia z zakresu edukacji obywatelskiej, edukacji ekologicznej (zielona transformacja), edukacji kulturalnej, jak również doksztalcanie w zakresie wolontariatu.

- **Uniwersytet III Wieku, Węgorzewo**

- **Program wolontariacki:** udział wolontariuszek/wolontariuszy, spotkania i wymiany. Młodzież, studenci i seniorki/seniorzy pomagają przy festiwalu, prowadzą dokumentację o odwiedzających, oprowadzają grupy po terenie pałacu itp. Wolontariusze mają możliwość zdobycia praktycznego

Była kuchnia pałacowa w zachodnim skrzydle, 2020 r.

doświadczenia w pracy wokół obiektu zabytkowego oraz wymiany pomysłów z innymi wolontariuszami.

- **Europejska Szkoła Młodych Liderów /ESF/** (w przygotowaniu od 2022 r.)

Projekt skierowany jest do osób w wieku 18 - 30 lat, aktywnych społecznie i zainteresowanych Europą. Jego celem jest wykształcenie lokalnych liderów, gotowych do rozwiązywania problemów społeczności lokalnej i korzystania z możliwości, jakie stwarza UE.

EFS organizuje czterodniowe warsztaty dla około 40 osób, prowadzone przez sprawdzonych ekspertki/ekspertów z zakresu prawa unijnego, funduszy unijnych i innych zagadnień europejskich, a także trenerki/trenerów umiejętności miękkich i osoby zatrudnione lokalnie w administracji publicznej. Wskazane jest wykorzystanie umiejętności polskich pracowników/pracowników instytucji unijnych w Brukseli. Osoby kończące warsztaty otrzymują certyfikaty ukończenia EFS oraz małe granty na realizację zaplanowanych przez siebie projektów. EFS towarzyszy im i wspiera te

STN:ORT Festival 2021: Rejs statkiem wokół Sztynortu

projekty. Następnie, w dłuższych odstępach czasu organizuje się spotkania alumnów różnych warsztatów. Osoby te stopniowo tworzą stałą lokalną sieć ekspercką, która ma dostęp również do szerszej oferty Pałacu w Sztynorcie. Można rozważyć stopniowe rozszerzanie obszaru projektu poza Warmię i Mazury.

Osoby uczestniczące są rekrutowane poprzez lokalne struktury administracyjne i organizacje społeczne. Partnerami projektu są Urząd Marszałkowski, władze powiatowe i gminne czy stowarzyszenie sołtysów. Ponadto należy nawiązać współpracę z Przedstawicielstwem Komisji Europejskiej w Warszawie. Nawiązanie międzynarodowych kontaktów może z kolei przyczynić się do stworzenia europejskiej platformy dla młodzieży z obszarów wiejskich. Projekt EFS może sprzyjać zakorzenieniu Akademii Masurii w regionie.

- **Regionalna Szkoła Dziennikarstwa/ Polsko-Niemieckie Programy Dziennikarskie**

(planowany początek – 2023 r.)

W ostatnich dekadach pojawiły się ważne fora spotkań i wymiany między niemieckimi i polskimi dziennikarzami. Nie ma jednak stałego, rozpoznawalnego miejsca dla dyskusji, nauki i kontrowersji między nimi. Pałac w Sztynorcie mógłby stać się takim miejscem. Tam, celowo z dala od metropolii, ale na gruncie przesiąkniętym historią i ze szczególnym spojrzeniem na Europę Środkową, Północną i Wschodnią – łącznie z Ukrainą, polsko-niemieckie tematy mogłyby być rozwijane przez opiniotwórczych multiplikatorów – dziennikarzy ze szczególnym naciskiem na dyskusję i porozumienie. Wiejska lokalizacja Sztynortu sprzyja przyciągnięciu grupy docelowej młodych dziennikarek/dziennikarzy, mających związek z regionem.

Punktem wyjścia dla prac *Academii Masurii* powinna być wspólna europejska przyszłość. *Academia Masuria* zwraca się również do innych członków społeczeństwa obywatelskiego, którzy kierują się naczelną zasadą liberalnej demokracji i chcą zajmować się funkcją mediów jako istotnym składnikiem demokracji pluralistycznej.

Położenie Sztynortu na skrajnie północnym krańcu Polski, na granicy z Rosją, Litwą i Białorusią otwiera interesujący, pełen napięcia wymiar geopolityczny i kulturowy, który w razie potrzeby można by urzeczywistnić poprzez wycieczki do Królewca lub Kowna i Wilna, a także zabezpieczyć poprzez lokalnych partnerów. Aby lepiej uchwycić rzeczywistość polityczną i społeczną dzisiejszej Polski, wskazane jest również zintegrowanie spotkań w Warszawie i/lub Gdańsku. To tam mogłyby powstawać partnerstwa dla programów dziennikarskich Pałacu w Sztynorcie.

Na podstawie powyższych elementów możliwe jest opracowanie wielomodułowych programów studyjnych i spotkań. Jako przykład możliwych modułów programowych w Pałacu w Sztynorcie proponujemy kultywowany przez polskie dziennikarstwo format reportażu literackiego. To ambitne językowo, żywe, zrozumiałe piśmiotwo, które pozostaje blisko opisywanych bohaterów, ale nie zatrzymuje się na indywidualnych doświadczeniach, lecz

zaprasza do bardziej ogólnego spojrzenia na obserwowanych ludzi i ich uwarunkowania geograficzne, historyczne i społeczne. Ta jakościowa forma dziennikarstwa jest ważna także dla jego cyfrowej przyszłości. Można ją uprawiać i praktykować właśnie w tym miejscu.

- **Rozmowy Sztynorckie** (początek 2023 r.)

„Rozmowy Sztynorckie” mają stać się forum wymiany i dialogu pod patronatem Akademii Masuria, szczególnie dla obecnych mieszkańców okolic Sztynortu. Najważniejszym punktem odniesienia jest miasto Węgorzewo (Angerburg), które obejmuje również, w szerszym znaczeniu, zlewne takich miast jak Giżycko (Lötzen) i Kętrzyn (Rastenburg).

Węgorzewo (mazurski Węgorek, niemiecki Angerburg i litewska Ungura) było i jest regionem spotkania etnicznego: położone niegdyś na pograniczu prusko-polsko-litewskich wpływów kulturowych, po zakończeniu II wojny światowej stało się wielonarodowym tygłem, co mieszkańcy przyjmują jako pozytywne. „Forum Dialogu Europejskiego” w ramach Akademii Masuria może więc liczyć na zainteresowanie i aktywny udział wśród mieszkańców (potwierdza to badanie z 2020 roku dotyczące akceptacji wśród okolicznych mieszkańców dla przyszłego „Domu Kultury w Sztynorcie”: ponad 90% opinii było pozytywnych).

Ważne jest, że mieszkańcy regionu są beneficjentami, odbiorcami projektów realizowanych w ramach Akademii Masuria. Są oni wspólnotą, na której w dużej mierze spoczywa odpowiedzialność za pruskie dziedzictwo, którego symbolem jest majątek Lehndorffów w Sztynorcie. To oni w dużej mierze są strażnikami pamięci i gwarantami skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego. Mimo pozytywnych zmian po 1989 roku, nadal brakuje wiedzy o przeszłości i znaczeniu miejsc pamięci i kultury. Rozmowy Sztynorckie mają na celu otwarcie przestrzeni dla lokalnych doświadczeń i lokalnych opinii pomiędzy konfrontacją a zbliżeniem, pomiędzy historią a przyszłym europejskim dialogiem.

Początek Rozmów Sztynorckich zaplanowano w sali wystawowo-wykładowej Muzeum Tradycji Kolejowych, prowadzonego przez Fundację „Dziedzictwo Nasze” w Węgorzewie (budynek dawnego dworca kolejowego, będący jednocześnie jedną ze stacji na europejskiej trasie rowerowej „Green Velo”). Chodzi o to, aby przez cały rok odbywał się ciąg imprez, początkowo cztery zaproszenia w ciągu roku (kwartalnie). Lokalizacja jest na swój sposób symboliczna: kiedyś było to centrum lokalnego węzła kolejowego z torami rozchodzącymi się we wszystkich kierunkach. Inne lokale w Węgorzewie są również dostępne. Na wsparcie finansowe oprócz darowizn i dochodów należy pozyskać dotacje z gminy i Urzędu Marszałkowskiego.

Można by ją rozpocząć od dyskusji na temat dziedzictwa kulturowego w rozumieniu konwencji UNESCO z 1972, 2003 i 2005 roku oraz na temat ochrony różnych form i przejawów dziedzictwa kulturowego; inne tematy są w przygotowaniu.

Potencjalni partnerzy współpracy regionalnej (trwa tworzenie sieci kontaktów):

- **Zjazdy tłumaczy krajów bałtyckich / Europy północno-wschodniej**
- **European Network Manor Houses:** europejska sieć dworów i pałaców w Skandynawii i krajach bałtyckich
- **Herrenhäusernetzwerk Universität Greifswald** (sieć dworów przy Uniwersytecie w Greifswaldzie), Meklemburgia-Pomorze Przednie
- **Academia Baltica, Sankelmark:** historia w obszarze krajów bałtyckich, sieć sąsiedzka, wykłady, wycieczki

Makowa łąka w Sztynorcie, wiosna 2020 r.

2. Forum Przyroda – Zmieniające się życie

2.

Przyroda od zawsze odgrywała w Sztynorcie ważną rolę w budowaniu tożsamości, jest jedną z głównych atrakcji dla odwiedzających Wielkie Jeziora Mazurskie. Lasy, jeziora, wielkopowierzchniowe obszary rolne, ich zrównoważone i staranne zarządzanie stanowią oś dla nowoczesnego, współczesnego projektowania krajobrazu, a także są przedmiotem troski osób zamieszkujących te tereny. Jednocześnie stanowią one palące tematy o wadze globalnej, wykraczającej daleko poza obszar Sztynortu.

W Forum Przyroda Academia Masuria koncentruje się na interakcji między przyrodą a człowiekiem. Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, hodowla zwierząt – to globalne wyzwania, przed którymi stoi ludzkość, także w kontekście jej dalszego istnienia na planecie Ziemia. Kluczowe hasła to nie tylko ochrona środowiska, ale także wyżywienie ludności świata i sprawiedliwy dostęp do niezbędnych zasobów, takich jak woda, powietrze i żyzna gleba najwyższej jakości.

Zagadnienia te są mocno zakorzenione w historii pałacu i rodziny Lehndorffów, ale także w jego położeniu geograficznym na Warmii i Mazurach, w regionie, który trudnił i trudni się rolnictwem i leśnictwem.

Ze względu na swoje zarówno lokalne, jak i globalne znaczenie forum to mogłoby służyć jako obszar działań, który wyróżnia Akademię Masuria na tle innych placówek i organizacji, biorąc pod uwagę fakt, że niektóre z tym związane kwestie wymagają pilnej uwagi.

Moduły:

- **Uniwersytet Letni**

Uniwersytet Letni (od 2019 r.) rozpoczął budowę sieci współpracy, która podjęła istotne kwestie z perspektywy lokalnej i regionalnej i zajęła się nimi w skali międzynarodowej.

- **Projekty współpracy**

- z Katedrą Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie: „Las w przyszłości, zmiany klimatyczne, zagospodarowanie” (2019 r., 2020 r., jest kontynuowany).
- z Uniwersytetem Technicznym TU Berlin i Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie: Seminarium parkowe na temat zabytkowego parku w Sztynorcie
- z Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie oraz Uniwersytetem Heinricha Heinego w Düsseldorfie, Domem Gerharta Hauptmanna w Düsseldorfie i Fundacją Borussia w Olsztynie: warsztaty studenckie, badania na cmentarzu sztyńnorckim przy mauzoleum (2019 r., 2020 r., 2021 r.).

Perspektywa:

- **Jeziora i gospodarka wodna**, rozwój turystyki na jeziorach mazurskich, współpraca z "Centrum Żeglarstwa" w spichlerzu w Sztynorcie (przewidywane otwarcie 2023 r.).
- **Złot łodzi solarnych** (w planach): Z pierwszą na świecie łodzią solarną (opracowaną przez Politechnikę w Konstancji) z Berlina (obecna lokalizacja łodzi: Muzeum Techniczne) drogą wodną do Sztynortu (wymagane: dofinansowanie przez EON Polska).

Prace budowlane w pałacu, lato 2021 r.

3. Forum Nauka i Dialog

Po zakończeniu przebudowy zachodniego skrzydła pałacu planowane jest przyjęcie 3-4 stypendystów jako rezydentów, którzy będą mogli realizować swój projekt badawczy w Akademii Masuria jako fellows przez okres do jednego roku. Stypendyści inicjują dialog w swoich dziedzinach, a oprócz organizowania kolokwiów i konferencji rozwijają formy uczenia się poprzez prowadzenie badań naukowych, a także efektywnej promocji nauki, zwłaszcza poprzez pracę z dziećmi i młodzieżą. (W przygotowaniu – konieczne jest zakończenie przebudowy budynku). Pensjonat w skrzydle wschodnim będzie ściśle związany z Akademią Masuria i zaoferuje noclegi dla grup i gości indywidualnych.

Moduły:

- **Kolokwia, konferencje, spotkania**

Plany na rok 2023: Wspólne sympozjum z Fundacją ZEIT (ZEIT-Stiftung, Hamburg) w Sztynorcie; tytuł roboczy: Perspectives on Regional Development - Sztynort as a Model (Perspektywy rozwoju regionalnego – Sztynort jako wzór)(W przygotowaniu, patrz także działania w innych obszarach priorytetowych).

- **Stypendyści**

3-4 rezydentów na zasadach stypendialnych (pobyty 1-12 miesięcy), współpraca z uczelniami, fundacjami i stowarzyszeniami. (Program rezydencji rozpocznie się wraz z zakończeniem przebudowy skrzydła zachodniego, obecnie trwa budowanie sieci kontaktów). Rezydenci będą finansowani poprzez umowy stypendialne z fundacjami i zainteresowanymi organizacjami. Projekty mają być finansowane ze środków zewnętrznych.

- **Kursy mistrzowskie (masterclass)**

prezentacje, wykłady wyjazdowe, uniwersytet dziecięcy

- **Uniwersytet dziecięcy**

kursy eksperymentalne, wycieczki, warsztaty

4 Stn:ort Lab

W ciągu ostatnich 5 lat Sztynort stał się terenem eksperymentów: w kulturze, sztuce, nauce i edukacji, w różnorodności zamieszkującej go społeczności, w radzeniu sobie z dziedzictwem i wyzwaniami przyszłości. Latem każdego roku trwa praca nad rozwiązaniem starych kwestii za pomocą nowych metod, nad zbadaniem nowych tematów za pomocą nowych mediów i wiele więcej.

Stn:ort Lab to pracownia przyszłości Akademii Masuria.

Moduły (obecnie):

- **Archiwum społeczne** (stan obecny): Wywiady, relacje świadków historii o historii regionu (w połączeniu z Laboratorium Innowacji Społecznych/ Laboratorium Edukacji Kulturalnej). Współpraca z tematami 3 (Nowa rzeczywistość) i 4 (Od Steinort do Sztynortu) w Pałacu oraz z lokalnym Stowarzyszeniem Dziedzictwo Nasze w Węgorzewie.

Perspektywa:

- **Laboratorium Innowacji Społecznych:** laboratorium przybiera formę międzynarodowego think tanku składającego się z ekspertek/ekspertów z różnych dziedzin, którzy w określonym czasie pracują zespołowo nad propozycjami innowacyjnych rozwiązań rzeczywistych problemów społecznych w powiecie węgorzewskim, czyli w bezpośrednim sąsiedztwie Sztynortu. Punktem wyjścia powinna być perspektywiczna strategia rozwoju mikroregionu. Zadaniem laboratorium powinno być również inicjowanie i ocena pilotażowych zastosowań opracowanych rozwiązań. Przykładowe obszary tematyczne: zapobieganie migracji młodzieży, strategia wyrównywania deficytów edukacyjnych, polityka wobec seniorów, strategia rozwoju ekonomii społecznej itp.

- **Aktywne Laboratorium Kultury**

W Sztynorcie będą powoływane interdyscyplinarne zespoły artystyczne na określone okresy. Szczególnie ważna byłaby obecność artystek/ artystów z dziedziny filmu, teatru, sztuki wideo i nowych mediów. Efektem tej współpracy byłaby lokalna sieć inicjatyw kulturalnych tworzących i realizujących działania i prezentacje artystyczne, np. w formie lokalnych festiwali. Ważne jest, aby w działania aktywnie włączyła się miejscowa ludność oraz aby były one oparte na lokalnych zasobach kulturowych i mogły być kontynuowane. (Przykładem są strategie wymiany kulturalnej Odin Teatret lub doświadczenia stowarzyszenia Tratwa w projekcie „Ogniwa” itp.) Podejścia do tego zostały opracowane w ramach cyklicznych festiwali STN:ORT od 2017 do 2022 roku.

- **Laboratorium Edukacji Kulturalnej:**

Zespół Laboratorium Edukacji Kulturowej miałby za zadanie opracowanie i wdrożenie stałego programu edukacji kulturowej (najpierw w powiecie węgorzewskim, a następnie w całym regionie) w oparciu o historię regionalną i dziedzictwo kulturowe mieszkańców. Ważnymi elementami programu powinna być realizacja pedagogiki empatycznej oraz praktyczne zastosowanie relacji międzypokoleniowych. W laboratorium powstałyby podręczniki i materiały dydaktyczne wspierające zainicjowany proces. Przykładem tego jest nakręcony w 2019 roku w Sztynorcie film VR „Götterspeise”/ Steinort 1935 Jakuba Maińskiego i Hannah Wadle, który przetwarza temat historyczny za pomocą nowego medium: w 1935 roku zaproszone na kolację w pałacu Steinort towarzystwo dyskutuje o zbliżających się „norymberskich ustawach rasowych”. Producenci pracują nad projektem przekazania treści filmu w technologii medialnej, szczególnie wśród młodzieży i dzieci w wieku szkolnym, którzy stanowią grupę docelową.

dr Bettina Bouresh
dr Adam Jankiewicz
Kornelia Kurowska
dr Alina Kuzborska
Ryszard Michalski
dr Christian Pletzing
dr Marek Prawda
Olga Żmijewska

Członkowie polsko-niemieckiej grupy ekspertów

Moderatorzy:

Prof. dr Dieter Bingen

Członek Zarządu Deutsch-Polnische Stiftung Kulturpflege und Denkmalschutz;

Dyrektor Niemieckiego Instytutu Spraw Polskich (DPI), 1999-2019;

Żołęźciel i wieloletni współmoderator niemiecko-polskiej grupy dyskusyjnej Grupy Kopernika (z dr Kazimierzem Wóycickim)

Redaktor serii "Denken und Wissen. Eine polnische Bibliothek" (15 tomów) wyd. Suhrkamp.

Prof. dr hab. Robert Traba

Pracownik naukowy Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk (PAN);

Dyrektor Centrum Badań Historycznych Berlin PAN, 2006-2018;

Żołęźciel i wieloletni przewodniczący Wspólnoty Kulturowej Borussia w Olsztynie;

Współredaktor monografii „Polsko-niemieckie miejsca pamięci” (5 tomów).

Tematy:

1 Sztynort i jego mieszkańcy. 500 lat historii nad jeziorem Mamry

2 W cieniu katastrof. Miejsce pamięci i oporu

3 Nowa rzeczywistość - różne wspomnienia

4 Od Steinort do Sztynortu

5 Wspólne dziedzictwo

AM Academia Masuria – Forum Dialogu Europejskiego

dr Joanna Arszyńska (5)

Konserwator, asystent naukowy w Instytucie Konserwacji Zabytków Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w Zakładzie Konserwacji Obrazów i Rzeźb Polichromowanych

dr Bettina Bouresh (AM)

Druga przewodnicząca Towarzystwa Lehndorffów Steinort (Lehndorff-

Gesellschaft Steinort), była urzędniczka naukowa w Radzie Regionalnej Nadrenii

Barbara Grąziewicz-Chludzińska (4)

Etnolożka, założycielka stowarzyszenia „Dziedzictwo Nasze” w Węgorzewie

Prof. dr Jörg Hackmann (2)

Profesor historii europejskiej w Instytucie Historii Uniwersytetu Szczecińskiego, Dyrektor Międzynarodowego Centrum Studiów Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Szczecińskiego w Kulicach

dr Uwe Heckert (1)

Historyk, archiwista

Kierownik Archiwum Parlamentu Dolnej Saksonii

dr Monika Heinemann (2)

Leibniz-Institut für jüdische Geschichte und Kultur – Simon Dubnow, koordynatorka badań;

Główne tematy badawcze: Polskie kultury pamięci i polityki historyczne od drugiej połowy XX wieku oraz muzealnictwo

dr Gaby Huch (1)

Historyczka, geografka

Asystent naukowy w Akademii Nauk w Berlinie-Brandenburgii w projekcie: „Światy życia, przestrzenie doświadczeń i horyzonty polityczne wschodniopruskiej rodziny szlacheckiej Lehndorffów od XVIII do XX wieku”

Prof. dr inż. Wolfram Jäger (5)

Biuro planowania i inżynierii budowlanej Radebeul. Konsultant i kierownik projektu DPS/PNF w pałacu Sztynort, 1998-2019 profesor TU Dresden, Wydział Architektury, kierownik Katedry Projektowania Inżynierii Budowlanej

dr Adam Jankiewicz (4, AM)

Historyk sztuki i prawnik, przez długi czas pracował w Trybunale Konstytucyjnym w Warszawie; zainteresowania badawcze: historia miasta Węgorzewa i jego okolic

Agata Kern (4)

Urzędniczka ds. kultury w Ostpreußisches Landesmuseum w Lüneburgu.

Prawniczka, slawistka, historyk Europy Wschodniej, urodzona w Węgorzewie na Mazurach, wychowana w Sztynorcie i Kętrzynie

dr Jacek Kordel (1)

Instytut Historii, Uniwersytet Warszawski

Zainteresowania badawcze: Rzeczypospolita Obojga Narodów i Stare Cesarstwo (Saksonia i inne), zwłaszcza w XVIII wieku

dr Andreas Kossert (3)

Historyk (historia Mazur, Prus Wschodnich i in.) i autor książek historycznych;
Pracownik naukowy w Centrum Dokumentacji Ucieczka Wypędzenie
Pojednanie;
Publikacje: „Ostpreußens vergessener Süden“ (2001) i „Ostpreußen.
Geschichte und Mythos“ (2005), „Kalte Heimat“ (2008) i inne.

Andrzej Kowal (4)

Prezes Fundacji „Dziedzictwo Nasze ” w Węgorzewie; działa w Centrum
Kultury w Kruklankach

dr Klaus von Krosigk (5)

Członek zarządu DPS, były Prezes Niemieckiego Towarzystwa Sztuki
Ogrodowej i Kultury Krajobrazu (DGGL) i zastępca Państwowego
Konserwatora Zabytków w Berlinie. Twórca ochrony zabytków ogrodowych
w Republice Federalnej Niemiec

Kornelia Kurowska (AM)

Germanistka, prezes Zarządu Fundacji Borussia w Olsztynie

dr Alina Kuzborska (AM)

germanistka i lituanistka, adiunkt w Katedrze Filologii Germańskiej
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; członek Zarządu
Fundacji Borussia w Olsztynie

Prof. dr hab. Wojciech Łukowski (3)

Profesor na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytetu Warszawskiego i członek Ośrodka Badań nad Migracjami,
współzałożyciel Stowarzyszenia Wspólnota Mazurska w Giżycku (1991-)

dr Joachim Mähnert (1)

Historyk, muzealnik i edukator muzealny;
Dyrektor Ostpreußisches Landesmuseum w Lüneburgu

dr hab. Piotr Majewski (2)

Profesor w Instytucie Historii Uniwersytetu Warszawskiego, były Zastępca
dyrektora Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

dr Janusz Marszałec (2)

Zastępca dyrektora Muzeum Gdańskiego, były Zastępca dyrektora Muzeum
II Wojny Światowej w Gdańsku

dr Ralf Meindl (2)

Pracownik naukowy Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie.
Zainteresowania naukowe: historia socjalizmu narodowego i Prus
Wschodnich, badania biograficzne i mediacje historyczne

Ryszard Michalski (4, AM)

Dyrektor Centrum Aktywnej Animacji Kultury w Wojewódzkim Domu Kultury w Olsztynie (do marca 2022). W 1993 roku zainicjował w Olsztynie program „Tratwa”, który doprowadził do powstania stowarzyszenia o tej samej nazwie, obecnie jest jego prezesem

Prof. dr Michael G. Müller (1)

Profesor historii Europy Wschodniej na Uniwersytecie Marcina Lutra w Halle-Wittenberdze.

Dyrektor założyciel Centrum Studiów Polskich im. Aleksandra-Brücknera (Halle).

dr Christian Pletzing (3, AM)

Dyrektor Akademii Baltica, Akademii Sankelmark i Akademii Europejskiej w Szlezewiku-Holsztynie, Sankelmark. Doktorat na temat historii Prus Wschodnich i Zachodnich w XIX wieku

Prof. dr hab. Jacek Poniedziałek (3)

Profesor w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor ponad pięćdziesięciu publikacji naukowych z zakresu socjologii regionalnej, ze szczególnym uwzględnieniem Warmii i Mazur

dr Marek Prawda (AM)

Były ambasador w Szwecji, Niemczech, przy UE i przedstawiciel Komisji UE w Warszawie (2016–2021). Socjolog (doktorat w Polskiej Akademii Nauk)

Prof. dr inż. Ulrich Schaaf (5)

Katedra Konserwatorstwa na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przedstawiciel regionalny DPS

dr Peter Schabe (5)

Dyrektor Zarządzający DPS. Od 1994 roku pracuje dla Niemieckiej Fundacji Ochrony Zabytków (DSD) w zakresie promocji zabytków. Studiował historię sztuki, archeologię klasyczną i edukację artystyczną.

Prof. dr hab. Joanna Szydłowska (3)

Literaturoznawczyni w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. Zainteresowania badawcze: genealogia dziennikarska oraz medialny i literacki zapis doświadczeń pogranicza kulturowego

Prof. dr hab. Tomasz Torbus (1)

Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego, w latach 2012–2016 jego dyrektor.

Staże naukowe na Uniwersytecie w Hamburgu i GWZO w Lipsku

dr Konrad Vanja (5)

Prof. em. i dyrektor (2000–2012) Muzeum Kultur Europejskich w Berlinie.
Członek Zarządu DPS. Główne zainteresowania badawcze: Grafika
popularna i kontakty międzykulturowe, zwłaszcza polsko-niemieckie

dr Hannah Wadle (4)

Adiunkt w Zakładzie Antropologii Kulturowej i Etnologii na Uniwersytecie
Adama Mickiewicza, Poznań. Założycielka i dyrektorka STn:Ort Palace
Festivals w pałacu Sztynort

Olga Żmijewska (AM)

Kulturoznawczyni i społeczniczka z Idzbarka na Mazurach, fundatorka
i prezeska Fundacji Sztuka Wolności

Źródła zdjęć:

Dieter Bingen: 7, 35, 52

Bildarchiv Ostpreussen: 4

Lehndorff-Gesellschaft Steinort: 14, 16, 25, 39, 42

Frank Vincken, dbw: 31

Olga Żmijewska: 5, 12, 19, 21, 24, 28, 30, 38, 44

Grupa ekspercka ds. koncepcji użytkowania pałacu w Sztynorcie, kwiecień 2022 r.

Wydawca:

Deutsch-Polnische Stiftung Kulturpflege und Denkmalschutz, Görlitz

DEUTSCH-POLNISCHE STIFTUNG
KULTURPFLEGE UND DENKMALSCHUTZ

www.deutsch-polnische-stiftung@denkmalschutz.de

Polsko-Niemiecka Fundacja Ochrony Zabytków, Warszawa

POLSKO-NIEMIECKA FUNDACJA
OCHRONY ZABYTKÓW KULTURY

lehndorffgesellschaft@gmail.com

Sztuka Wolności®
FUNDACJA

www.sztukawolnosci.org.pl

Dziękujemy ambasadzie RFN w Warszawie za dofinansowanie druku.

Ambasada
Republiki Federalnej Niemiec
Warszawa